

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI AXBOROT
TEXNOLOGIYALARI VA KOMMUNIKATSIYALARINI
RIVOJLANTIRISH VAZIRLIGI**

TOSHKENT AXBOROT TEXNOLOGIYALARI UNIVERSITETI

**AKT SOHASIDA IQTISODIYOT VA MENEJMENT FAKULTETI
AKT SOHASIDA IQTISODIYOT KAFEDRASI**

**Himoyaga ruxsat etildi
Kafedra mudiri**

2015 yil “_____” _____

Aloqa korxonalarida yangi xizmatlar orqali yuqori samaradorlikka erishish.

mavzuida
MALAKAVIY BITIRUV ISHI

Bitiruvchi _____	Normurodova.G.M
(imzo)	(f.i.sh.)
Rahbar _____	To’rayev.Sh.Sh
(imzo)	(f.i.sh.)
Taqrizchi _____	Atadjanov.D
(imzo)	(f.i.sh.)
Maslaxatchi _____	Ibragimov.A.X.
(imzo)	(f.i.sh.)
XFX va E b-cha maslahatchi _____	Amurova.N.Y
(imzo)	(f.i.sh.)

TOSHKENT - 2015

KIRISH

Har bir talaba o'zining bitiruv malakaviy ishi mavzusini tanlar ekan, uning hozirgi kunda tutgan dolzarbligi, iqtisodiyotimizning barqarorligini rivojlantirishga imkon yarata olishini hisobga olgan holda tanlashi lozim. Bu bitiruv malakaviy ishini yoritish davomida mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillardan biri bo'lmish aloqa sohasidagi yangi zamonaviy xizmatlarning rivojlantirish va joriy qilishda yuzaga keladigan muammolarni bartaraf etish yo'llari haqida fikrlar bildirilgan.

Mamlakatimiz Prezidenti I.A.Karimov ta'kidlaganidek: "Bugungi kunda ko'plab rivojlangan va jahon iqtisodiyotida yetakchi o'rin tutadigan mamlakatlar tajribasi shuni so'zsiz isbotlab bermoqdaki, raqobatdoshlikka erishish va dunyo bozorlariga chiqish, birinchi navbatda, iqtisodiyotni izchil isloh etish, tarkibiy jihatdan o'zgartirish va diversifikatsiya qilishni chuqurlashtirish, yuqori texnologiyalarga asoslangan yangi korxona va ishlab chiqarish tarmoqlarining jadal rivojlanishini ta'minlash, faoliyat ko'rsatayotgan quvvatlarni modernizatsiya qilish va texnik yangilash jarayonlarini tezlashtirish hisobidan amalga oshirilishi mumkin".¹

O'zbekiston o'z taraqqiyot yo'lini naqadar to'g'ri tanlaganligi islohotlarning izchil kechayotganligida, har bir o'zgarish aniq maqsadni ko'zlagan holda, mukammal ishlangan dasturlar asosida amalga oshirilayotganligida o'z ifodasini topmoqda. Har qanday davlatda yuqori taraqqiyot darajasiga erishish uchun, eng avvalo, iqtisodiyotni ustuvorligini ta'minlash, mavjud tabiiy resurslarni ishga solish, insonlar orasida ma'naviy va ma'rifiy qadriyatlarni tiklash talab etiladi.

"Barchamizga ayonki, xizmat ko'rsatish sohasi iqtisodiyotimizni barqaror rivojlantirishning eng muhim manbai va omili hisoblanadi. Jahon tajribasi bugun aynan ushbu soha yalpi ichki mahsulotni shakllantirish, aholi bandligini ta'minlash, odamlarning farovonligini oshirishda yetakchi o'rin tutishini

¹Karimov I.A. Bizning yo'limiz – demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va modernizatsiya jarayonlarini izchil davom ettirish yo'lidir. - T.: O'zbekiston, 2012, 138-b.

ko'rsatmoqda." deb ta'kidlab o'tgandilar Prezidentimiz Islom Karimovning mamlakatimizni 2014-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2015-yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasida .

2014-yilda bozor xizmatlari ko'rsatish hajmi 15,7 foizga o'sdi, ularning yalpi ichki mahsulot tarkibidagi ulushi esa 53 foizdan 54 foizga oshdi. Bugungi kunda iqtisodiyotda band bo'lgan aholining 50 foizdan ortig'i ushbu tarmoqda mehnat qilmoqda. Har yili yaratilayotgan yangi ish o'rinlarining, avvalambor, kasb-hunar kollejlari bitiruvchilari uchun tashkil etilayotgan ish o'rinlarining uchdan bir qismidan ko'prog'i aynan mazkur soha hissasiga to'g'ri kelmoqda.

Ushbu "Aloqa korxonalarida yangi zamonaviy xizmatlar orqali yuqori samaradorlikka erishish" mavzusidagi bitiruv malakaviy ishi yuqorida keltirilgan dolzarb masalalarga bag'ishlangan bo'lib, u kirish, 4 ta bob, xulosa va adabiyotlar ro'yxatidan iborat.

Bitiruv malakaviy ishining birinchi bobida aloqa korxonalari tomonidan ko'rsatilayotgan yangi zamonaviy xizmatlarning turlari ,ahamiyati, nazariyalari haqida ko'rsatib o'tilgan.Ularning joriy qilishda yuzaga keladigan muammolarni qay tarzda hal qilish nazariyalari mavjud.

Bitiruv malakaviy ishining ikkinchi bobida aloqa korxonalarida ko'rsatilayotgan xizmatlarning tahlili "O'zbektelekom" AK Navoiy filiali misolida ko'rishimiz mumkin.Unda Navoiy filiali faoliyati tavsifi va filial tomonidan ko'rsatilayotgan xizmatlar tahlili yoritilgan.IPTV,ADSL va FTTx xizmatlarga ulanish ko'rsatkichlari tahlili ham keltirilgan.

Bitiruv malakaviy ishining uchinchi bobida O'zbekistonda axborot texnologilari va internetning bugungi holati yoritilgan. "O'zbektelekom" AK tomonidan respublikamizda axborot texnologiyalarini rivojlantirish uchun olib borilgan ishlar tahlili ko'rsatilgan. Hozirgi kunda respublikamizda internet holati ko'rsatkichlarda yoritib berilgan.

Ushbu malakaviy ishining to'rtinchi bobida hayot faoliyatining xafsizligi ya'ni sanoat korxonalarida baxtsiz xodisalar va kasb kasalliklarini tekshirish va

xisobga olish hamda aloqakorxonalari va tashkilotlarida mehnat muxofazasi bo'yicha ishlarni tashkil qilish masalalari ko'rib chiqilgan:

- ishlab chiqarishda ro'y beradigan baxtsiz hodisalar va kasb kasalliklarini tekshirish va hisobga olish ishlarini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi;

- aloqa korxonalari va tashkilotlarida mehnat muhofazasi bo'yicha ishlarni tashkil etish va ularning bajarilishi ustidan nazorat qilish tartibi o'rganildi va tavsiya qilindi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) hayotimizning barcha jabhalariga izchil kirib bormoqda. Mamlakatimizda axborotlashgan jamiyat qurish bo'yicha xalq xo'jaligi sohalarida, ishlab chiqarish va ta'lim tizimida keng miqyosda islohatlar olib borilmoqda. Axborotlashtirish, zamonaviy AKTni jadal rivojlantirish hamda jamiyatning barcha sohalarida undan samarali foydalanish borasida ustuvor yo'nalishlar belgilangan.

“Biz qisqa vaqt mobaynida nafaqat axborot xizmatlari ko'rsatishning ko'plab turlari bo'yicha mavjud kamchiliklarni bartaraf etishimiz, balki axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish borasida yuksak darajaga erishgan ilg'or mamlakatlar safiga qo'shilishimiz zarur”².

Infokommunikatsiya sohasidagi mavjud asosiy xizmat turlarini rivojlanish istiqbollari va yo'nalishlari, korxonalarda moliyaviy boshqaruvni tashkil etish masalalari bir qator mamlakatimiz va xorijlik olim-mutaxassislar tomonidan tadqiq etilgan.

Bitiruv malakaviy ishning maqsadi – mamlakatimiz xususiyatlaridan kelib chiqib infokommunikatsiya sohasidagi mavjud asosiy zamonaviy xizmat turlarini rivojlantirishning holatini tadqiq etish asosida, uni kelgusida rivojlantirishning strategik yo'nalishlarini bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Ushbu maqsaddan kelib chiqib quyidagi vazifalar belgilandi:

² I .Karimov Bosh maqsadimiz –keng ko'lamli islohotlarni va modernizatsiya yo'lini qat'iyat bilan davom ettirish.- T.:O'zbekiston,2013.

- axborotlashgan jamiyat shakllanishida telekommunikatsiyalar tizimining oʻrni va ahamiyatini tadqiq etish;

- infokommunikatsiya sohasidagi mavjud asosiy xizmat turlarini rivojlanish istiqbollarning ilmiy asoslari va oʻziga xos xususiyatlarini koʻrib chiqish;

-Oʻzbekistonda xizmatlarni joriy etish va rivojlantirish qonuniy-meʼyoriy asoslari va rivojlanish bosqichlarini koʻrib chiqish;

-Oʻzbekiston Respublikasi davlat boshqaruvida xizmatlari bozorining rivojlanishi belgilovchi asoslarini tadqiq etish;

-Oʻzbekiston milliy iqtisodiyotida yangi zamonaviy xizmat turini joriy etish xolatini oʻrganish;

-yangi zamonaviy xizmatlarni joriy etish yuzasidan tavsiyalar ishlab chiqish;

Bitiruv malakaviy ishni tayyorlash jarayonida Oʻzbekiston Qonunlaridan, Vazirlar Mahkamasining qarorlari, Respublika Prezidentining asarlari va Farmonlaridan, mavzuga aloqador xorijlik va mahalliy olimlarning kitoblaridan, Oʻzbekiston Aloqa, axborotlashtirish va telekommunikatsion texnologiyalari davlat qoʻmitasi hamda “Oʻzbektelekom” AK hisobot materiallaridan, boshqa meʼyoriy-huquqiy hujjatlardan foydalanildi.

I. ALOQA KORXONALARIDA ZAMONAVIY XIZMAT TURLARINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

1.1. O‘zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishida aloqa va axborot- kommunikatsiya texnologiyalari xizmatlarining ahamiyati

Istiqlol yillarida mamlakatimizda barcha sohalarda zamonaviy axborot va kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish masalalariga alohida e’tibor qaratildi. Bu borada “Axborotlashtirish to‘g‘risida”, “Elektron hujjat aylanishi to‘g‘risida”, “Elektron raqamli imzo to‘g‘risida”gi qonunlar va qator normativ-huquqiy hujjatlarning qabul qilinishi axborot va kommunikatsiya texnologiyalari sohasi jadal sur’atlar bilan rivojlanishiga xizmat qilmoqda.

Axborotlashtirish sohasini rivojlantirish, iqtisodiyot va jamiyat hayotining barcha sohalarida zamonaviy axborot texnologiyalarni, kompyuter texnikasi va telekommunikatsiya vositalarini hamda internetni ommaviy joriy etish va ulardan foydalanish, fuqarolarning axborotga bo‘lgan ehtiyojlarini yanada to‘laroq qondirish, jahon axborot resurslaridan foydalanishni kengaytirish axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasini rivojlantirishning asosiy vazifalari hisoblanadi.

Shu asosda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2002- yil 30 maydagi PF-3080 sonli Farmoni bilan axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish va joriy qilish vazifalari belgilangan, kompyuterlashtirish va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish bo‘yicha Muvofiqlashtiruvchi Kengash tuzildi, boj va soliq imtiyozlari o‘rnatildi, tadbirkorlikni rivojlantirish yuz berdi. O‘zbekistonda AKT va Internet tarmog‘ini rivojlantirish uchun bir nechta milliy dastur ishlab chiqildi va qabul qilindi:

«1999-2003 yillar O‘zbekiston Respublikasi milliy ma’lumotlar uzatish-tarmog‘ini takomillashtirish va rivojlantirish dasturi». Uning maqsadi 1999-2003 yillarda viloyat markazlarida va 2000-2003 yillarda tuman markazlarida tarmoqni kengaytirish maqsadida milliy ma’lumotlar uzatish-tarmog‘ini takomillashtirish va

rivojlantirish yuzasidan asosiy tashkiliy-texnik chora-tadbirlarni belgilash hisoblanadi.

«2002-2010-yillarda kompyuterlashtirish va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish dasturi». Uning maqsadi jamiyatning axborotga boʻlgan ehtiyojini qondirish va mamlakat iqtisodiyotini jahon bozorlarida raqobatbardoshligini oshirish hisoblanadi. Maqsadga erishish uchun quyidagilar koʻzda tutiladi:

- telekommunikatsiyalarning zamonaviy texnik infrastrukturasi rivojlanishini va tarmoqlarning raqamlashtirilishini tezlashtirish, shuningdek, mobil aloqa tarmoqlarini rivojlantirish;
- milliy internet segmentini rivojlantirish;
- kompyuterlashtirish rivojlantirishni, mamlakat industriyasi hamda dasturiy mahsulotlarni chetga chiqarishni ragʻbatlantirish boʻyicha shartnomalarni yaratish;
- AKT sohasida yuqori malakali kadrlar tayyorlash;
- AKT sohasida raqobat muhitini yaratish;
- normativ-huquqiy bazani, standartlashtirish va sertifikatlashtirishni yanada takomillashtirish.

«2010–yilgacha boʻlgan davrda Oʻzbekiston Respublikasi telekommunikatsiya tarmogʻini qayta qurish va rivojlantirish Milliy dasturi»ning maqsadi dunyo telekommunikatsiyalar tizimiga chuqur kirib borish va aholining aloqa xizmatlariga boʻlgan har qanday ehtiyojlarini taʼminlaydigan raqamli uzatish tizimlari va raqamli kommunikatsiya uskuna asosida milliy telekommunikatsiyalar tizimini yaratish hisoblanadi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini yanada rivojlantirish maqsadida Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2005 yil 8 iyuldagi PQ-117 sonli «Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini yanada rivojlantirish boʻyicha qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida» qarori bilan quyidagilar tasdiqlandi:

- 2010-yilgacha telekommunikatsiya maʼlumotlarni uzatish tarmoqlarini rivojlantirishning va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qoʻllashning maqsadli yoʻnalishlari;

- 2010-yilgacha joylardagi davlat boshqaruv va hokimiyat organlari faoliyatida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash dasturi;
- Milliy axborot-izlash tizimini shakllantirish va rivojlantirish dasturi.

O'zbekistonda mahalliy telefon tarmoqlari ATS montaj qilingan sig'imidan foydalanish ko'effitsienti 89,6 foizgacha oshdi. Montaj qilingan sig'imning raqamlashtirish darajasi 82,3 foizni tashkil etdi. Bu raqamlar asosida biz bu sohani rivojlanayotganini ko'rishimiz mumkin.

Hozirgi zamon taraqqiyotini telekommunikatsiya texnologiyalarisiz tasavvur etib bo'lmaydi. Ko'pgina mamlakatlar telekommunikatsiya texnologiyalarini tezlik bilan tatbiq qilish va takomillashtirishning ulkan afzalliklarini anglab yetdi. Bilimlar va ma'lumotlarni yetkazish va ulardan foydalanish bilan bog'liq bo'lgan iqtisodiy faoliyat ushbu mamlakatlarning barqaror iqtisodiy rivojlanishiga sabab bo'ldi. Mamlakatimizda yangilanish davri talablaridan kelib chiqib, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning mamlakatimizni 2013- yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2014- yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustivor yo'nalishlariga bag'ishlangan.

Rivojlangan mamalakatlar o'rtasidagi iqtisodiy yutuqlardagi farq, ko'p jixatdan, ularning AKT sektoriga qo'yiladigan investitsiyalar darajasi, bu sohadagi rivojlanish va tadqiqotlarning kengligi va chuqurligi, shuningdek, axborot jamiyatining raqobatbardoshligi bilan belgilanadi.

Hozirgi kunda zamonaviy kompaniyaning ishdagi muvaffaqiyatlari va rivojlanishi uchun axborot texnologiyalarining korxonada qay darajada ishlatilishiga bog'liq. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari tashkilot va korxonalarning faoliyatiga, amaliy jarayonlarni tezlashtirgan holda, ta'sir etibgina qolmay, bu jarayonlarning ajralmas bir qismi bo'lib qoladilar. Axborot texnologiyalariga qo'yilgan mablag'lar eng yuqori va sifatli darajada manfaat keltirishi uchun, amaliy jarayonlarning rivojlantirilishi hamda ular suyanadigan infrastrukturaning takomillashtirilishi paralel amalga oshirilishi lozim.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining iqtisodiy ko'rsatkichlar o'sishiga, ayrim tashkilotlarda va iqtisodiyot sektorlarida hisobga olish va

hisobotning optimal tizimlarini yaratishga bo'lgan ta'sirini tahlil qilish, uning yuqori samaradorligini ko'rsatib o'tdi.

O'zbekiston Respublikasi global axborot jamiyatini shakllantirishda tobora faol qatnashib kelmoqda. Respublikamizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish strategiyasida kelajakda axborot jamiyati sari intilish, uning uchun zamin yaratish hamda uni shakllantirishga qaratilgan shart-sharoitlariga bog'liq. Bu strategiya orqali O'zbekiston Respublikasi to'la huquqli hamkor sifatida jahon iqtisodiy makoniga qo'shilish imkoni mavjud.

Hozirgi kunda O'zbekistonda keng miqyosda AKT ni rivojlantirish orqali u keltiradigan afzalliklarni his qilish oshib bormoqda. AKT ni ta'siri davlat strukturalari va fuqarolik jamiyati institutlarining faoliyatida hamda ijtimoiy soha hamda odamlarning yashash tarzida sezilib turadi. AKT odamlarga o'z imkoniyatlaridan unumli foydalanish imkonini beradi hamda barqaror iqtisodiy o'sish, demokratiya, tinchlik va barqarorlikni ta'minlashdagi maqsadlarga erishishga xizmat qilib keladi.

O'zbekistonda xalqaro huquq me'yorlarini hisobga olgan holda, AKT sohasidagi milliy qonunchilik muntazam takomillashtirilayotgani va bu ayni paytda mualliflik hamda boshqa turdosh huquqlar, elektron imzo, tijorat, to'lovlar, hujjat aylanishi borasidagi munosabatlarni tartibga solayotgani qayd etildi. Axborot xavfsizligini ta'minlash iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishning milliy ustuvor yo'nalishlarini hurmat qilish tamoyillariga asoslangan ochiq axborot jamiyatini tashkil etishda muhim masala hisoblanadi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasining "Elektron raqamli imzo to'g'risida", "Elektron hujjat aylanishi to'g'risida" va "Elektron tijorat to'g'risida"gi qonunlari, shuningdek, yangi tahrirdagi "Axborotlashtirish to'g'risida"gi qonuni qabul qilindi.

Mamlakatimizda AKTni jadal rivojlantirish borasida davlat hamda xususiy sektor sa'y-harakatlarini birlashtiradigan O'zbekiston axborot texnologiyalari korxona va tashkilotlari uyushmasi tashkil etildi. Bugun O'zbekiston axborot texnologiyalari bozorining o'nlab yetakchi kompaniyalari mazkur uyushmaga a'zo

bo'ldi. Shu bilan birga, uyushma tomonidan elektron boshqaruv bo'yicha tashkil etilgan vakolat markazi hamkor kompaniyalarga beg'araz yordam asosda ularning elektron boshqaruv sohasidagi tovar hamda xizmatlarini taklif etish uchun shart-sharoit yaratib bermoqda, ilmiy tadqiqotlar o'tkazmoqda, axborot jamiyatini shakllantirish g'oyalarini joriy etish borasida tushuntirish ishlarini amalga oshirmoqda.

Istiqlol yillarida O'zbekiston Respublikasida telekommunikatsiyalar sohasi jadal rivojlandi va mamlakatimiz iqtisodiy salohiyatini yuksaltirish, aholiga xizmat ko'rsatishda bu sohaning ahamiyati tobora oshib bormoqda. Korxonalarning ishlab chiqarish quvvati ortmoqda, ularda eng yangi texnika va texnologiyalar joriy etmoqda. Barcha viloyat markazlarida shaharlararo raqamli stansiyalar o'rnatildi, xalqaro hamda viloyatlar ichidagi magistral aloqa liniyalarida optik tolali kabel va raqamli radioreleli liniyalar o'tkazildi, yangi televizion va radio uzatish moslamalari modernizatsiya qilindi hamda o'rnatildi, joylarda CDMA standartidagi radiodan simsiz foydalanish tizimi tatbiq etildi.

Mahalliy tarmoqda ikki milliondan ortiq raqamni o'z ichiga olgan ikki mingdan ziyod ATS mavjud bo'lib, ularning katta qismi raqamli formatda faoliyat ko'rsatmoqda. O'zbekiston telekommunikatsiyalari tizimi dunyoning o'nlab mamlakatlariga to'g'ridan-to'g'ri chiqadigan xalqaro kanallarga ega. Bunda optik tolali va yo'ldosh tizimlardan samarali foydalanilmoqda.

“Keksalarni e'zozlash yili” davlat dasturi asosida O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan, tizimda amalga oshirilishi nazarda tutilgan chora-tadbirlar doirasida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda keksa avlod vakillariga sifatli aloqa xizmatlarini ko'rsatish, ularni muhofaza qilishga oid yirik loyihalar amalga oshirilishi belgilangan.

Xususan, 2015-2017 yillar mobaynida mamlakatimizda idoralararo yaxlit nafaqa ta'minoti axborot tizimini joriy qilish rejalashtirilgan. Mazkur loyiha “Elektron hukumat” tiziminin rivojlantirish hamda UZINFOCOM kompyuter va axborot texnologiyalarini joriy qilish va rivojlantirish markazlari tomonidan

amalga oshiriladi. Natijada, keksalarni ijtimoiy himoya qilish, nafaqa ta'minoti tizimini takomillashtirish orqali davlat xizmatlaridan foydalanishda ularga qo'shimcha qulayliklar yaratib beriladi.

Chora-tadbirlar doirasida yoshi ulug' insonlarga xizmat ko'rsatishga ixtisoslashtirilgan "Nuroni" internet-portali ham ishga tushirilishi ko'zda tutilmoqda. "Elektron hukumat" axborot tizimi tarkibida faoliyat ko'rsatuvchi, keksa yoshli internet foydalanuvchilarini hukumat tomonidan keksalarga yaratib berilayotgan imkoniyatlar, imtiyoz va qulayliklarga oid ma'lumotlar, yangilik va xabarlardan boxabar qilinadi. Portal faoliyati doirasida keksa yoshli insonlar uchun ijtimoiy tarmoqni ishga tushirish ham ko'zda tutilmoqda. Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi va uning hududiy boshqarmalari, "Saxovat" hamda "Muruvvat" internat-uylari, keksalarga mo'ljallangan sanatoriya va sog'lomlashtirish markazlari, axborot-resurs markazlarini mazkur portalga ulash orqali yagona, ijtimoiy xizmatlardan foydalanishga qulaylikni yaratish maqsad qilingan.

Mamlakatimizdagi barcha mobil aloqa operatorlari, shuningdek "Uzbektelekom" AKga mazkur turdagi tarif rejalarini ishlab chiqib, amalga tatbiq etish, shu bilan birga urush faxriylarini o'rnatilgan tartibda aloqa tarmoqlariga ulanishlarini tashkil qilish yuzasidan vazifalar berilgan.

Shuningdek, keksalarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan tadbirlar doirasida yoshi ulug' insonlar oilalariga ijtimoiy ko'mak ko'rsatish, xususan ularga maishiy texnika vositalari bilan ta'minlash ham ko'zda tutilgan.

1.2. Aloqa sohasida yangi zamonaviy xizmatlarturlarini tavsifi

Infokommunikatsiya xizmatlarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati va ularning rivojidagi asosiy tamoyillarini tadqiq etish bugungi kunning eng muhim masalalaridan biriga aylanib bormoqda. Chunki, infokommunikatsiya xizmatlari taraqqiyotining nazariy masalalari mamlakatimiz xususiyatlaridan kelib chiqib, kompleks tarzda, deyarli tadqiq etilmagan.

Aloqa xizmatlar bozorini liberallashtirish va unda raqobatning oshishi munosabati tufayli, operator va foydalanuvchilarning axborot-kommunikatsiya xizmatlarining sifatiga bo'lgan e'tibori kuchayib bormoqda.

Shunga ko'ra tarmoqlar hamda abonent terminallarini raqamlashtirish tufayli har qanday raqamli tarmoq orqali raqamli shaklga aylantirilgan istalgan axborotni uzatish mumkin bo'lib qoldi. Shu sababli ham aniq bir xizmatlar muayyan tarmoqqa bog'liq bo'lmay qoldi.

Respublikamizda mobil aloqa xizmatlarining roli oshib bormoqda. Shunga o'xshash xizmatlarning afzalligi shundaki, inson dunyoning xoxlagan joyiga o'tirgan joyida sim qoqishi mumkin. Bunday qulaylik, telefon xizmatlari uchun ham, notelefon xizmatlari, jumladan, internet xizmatlari ham birdek ta'luqli hisoblanadi. Foydalanuvchining joylashgan o'rnini aniqlash bilan bog'liq holda, mobil aloqa xizmatlarining roli oshib bormoqda.

Axborot-kommunikatsiya va telekommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi chora-tadbirlar va loyihalarni jadal amalga oshirish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Biz o'zimizga shuni aniq tasavvur etishimiz kerakki, iqtisodiyotning barcha sohalariga, kundalik hayotimizga zamonaviy axborot-kommunikatsiya tizimlarini keng joriy etish bo'yicha tub va ijobiyeffektini beradigan o'zgarishlarni amalga oshirmasdan turib, istiqboldagi maqsadlarimizga erishish qiyin bo'ladi. Biz qisqa vaqt mobaynida nafaqat axborot xizmatlari ko'rsatishning ko'plab turlari bo'yicha mavjud kamchiliklarni bartaraf etishimiz, balki axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish borasida yuksak darajaga erishgan ilg'or mamlakatlar safiga qo'shilishimiz zarur»³.

XXI asr axborot texnologiyalar asri bo'lib, aloqa sohasi jadallik bilan rivojlanib, ko'rsatilayotgan xizmatlar turi kundan-kunga takomillashib, kengayib bormoqda.

³I.A.Karimov .2013 yil yakunlari va 2014 yilning ustuvor vazifalari bo'yicha Vazirlar Mahkamasi majlisidagi maruzasidan.«Xalq so'zi», 19 yanvar 2014y.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tashkilotlarning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi nafaqat ishlab chiqarilayotgan mahsulot va xizmatlar hajmiga, balki iste'molchilarga taqdim etilayotgan assortimenti, texnik va iqtisodiy tavsifnomasi talablarga mos kelishiga ham bog'liqdir. Bozor qanchalik rivojlangan va to'yinayotgan bo'lsa, shunchalik mahsulot va xizmatlarning iste'mol xususiyatlariga, ularni xarid qilish va ishlatish qulayligiga, ekologik xavfsizligi va estetikligiga katta talablar qo'yiladi. Ushbu va boshqa moddiy xususiyatlarni ularning sifati belgilab beradi.

Faoliyatning har qanday sohasida har bir korxona uchun ishlab chiqarilayotgan mahsulot sifati, shu korxona ishining asosiy ko'rsatkichi hisoblanadi. U bozor sharoitida korxonaning ko'pgina barqarorlik sharoitlarini, raqobatbardoshlik ko'rsatkichlarni va iste'molchilarni jalb etish omillarni aniqlaydi. Sifatning oshishi ilmiy-texnik jarayonni, ishlab chiqarishning samaradorligining o'sish sur'atlari, korxonada ishlatiladigan barcha xom ashyolarning tejamkorligiga asos bo'ladi

Hozirgi kunda mamlakatimizda va chet el tajribasida ham monomedia xizmatlarini ko'rsatishda multimediya xizmatlarining ulushi o'sib borayotganini kuzatishimiz mumkin. Bunga misol qilib quyidagilarni ko'rsatishimiz mumkin: videotelefon, videokonferensiya, televidenie, kompyuter o'yinlari, talablarga ko'ra filmlar, www («Butunjahon o'rgimchak to'ri»), elektron savdo.

Aloqa sohasini rivojlanayotgani orqali biz interaktiv bo'lmagan ko'plab xizmatlar interaktiv xizmatlarga aylanayotganini kuzatishimiz mumkin. Bu narsani biz, birinchi navbatda, televizion hamda tovushli eshittirish xizmatlarida kuzatilayotgani e'tiborlidir.

Telekommunikatsiya uskunalari, kompyuter texnikasi va mobil telefonlar, keng turdagi maishiy elektronika mahsulotlari ishlab chiqaradigan yangi zamonaviy korxonalar tashkil etilmoqda. Iqtisodiyotimizning deyarli barcha tarmoqlari modernizatsiya qilinib, amalda texnologik jihatdan yangilanmoqda.

Bir qatorda, tarmoqda oraliq saqlanadigan xizmatlar, ya'ni «elektron pochta xizmatlari», «real vaqtdagi» xizmatlar bilan birgalikda rivojlanib borayotganini

kuzatishimiz mumkin. Elektron pochtaning soʻzsiz afzalligi shundan iboratki, xabarni yuborishda oluvchini izlashdan ozod boʻlishlik, foydalanuvchilarni oʻziga jalb etishidir. Maʼlumot uzatish, statistika, moliya va soliq hisobotlarining elektron shakli va tarmoqlari hayotimizga izchil va tizimli asosda joriy etilmoqda. Bugungi kunda tadbirkorlik subʼektlarining 89 foizdan ortigʻi soliq hisobotlarini, qariyb 86 foizi statistik hisobotlarni elektron shaklda topshirmoqda.

Kichik biznes subyektlari tomonidan statistik va soliq hisobotlarini taqdim etish mexanizmlari sezilarli darajada soddalashtirildi. Bugungi kunda tadbirkorlik subyektlarining 98 foizi soliq va statistika hisobotlari topshirishni, bojxona deklaratsiyalarini rasmiylashtirishni eski usuldagi qogʻoz toʻldirish yoʻli bilan emas, balki bevosita – elektron shaklda amalga oshirmoqda.

Hozirgi kunda foydalanuvchilarning axborotdan ruxsat etilmagan holda foydalanishlaridan, viruslardan va boshqa tahdidlardan himoyalangan axborot xavfsizligini taʼminlaydigan xizmatlarga qiziqishi ortib borayotganinin koʻrishimiz mumkin. Bu esa elektron savdo, elektron tijorat, telebanking, telebiznes kabi ilovalaning rivojlanishi bilan bogʻliq hisoblanadi.

Jahon rivojlanish bosqichining ahamiyati shundan iboratki, sanoatlashgan jamiyatdan axborot va telekommunikatsiya texnologiyalaridan ommaviy foydalanishga asoslanadigan, ijtimoiy hamda iqtisodiy faoliyatning yangi shakllarini taxmin qiladigan axborot jamiyatiga oʻtish bilan tavsiflanadi.

Hozirgi vaqtda asosiy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari quyidagilar hisoblanadi:

- Telefon aloqasi (statsionar yoki qayd qilingan);
- Mobil aloqa (asosan, uyali mobil aloqa);
- Internet;
- Shaxsiy kompyuter;

Axborot-kommunikatsiya xizmati – bu axborot xabarlarini uzatish, qabul qilish, saqlash, izlash va qayta ishlash boʻyicha faoliyat mahsulidir; bu mahsulot axborot turi yoki xabarlar shakli, yoki ular bilan muomala qilish rejimi bilan tavsiflanadi.

O'zbekistonda hozirgi kunda aloqa korxona tomonidan ko'rsatilayotgan «axborot-kommunikatsiya xizmati» atamasi ishlatilayotgan «telekommunikatsiya xizmati» (yoki «elektr aloqa xizmati») va «axborot xizmati» atamalarining oddiy birikmasi bo'lmay, balki mohiyatan yangi telekommunikatsiya va axborot xossalariga ega «mahsulotni» aynanlashtiradi hisoblanadi.

Axborot-kommunikatsiya xizmatlari turlarining ortib borishi natijasida ularni tasniflash zaruriyati yuzaga keldi. Ularni quyidagi asosiy belgilarga ko'ra tasniflash asoslari beriladi.

Xizmatlar foydalanuvchilarning oxirgi qurilmalari qo'llanilishiga ko'ra ajratiladi :

—ko'chirish xizmati (bearer service) (foydalanuvchilar oxirgi qurilmalarining funksiyalarisiz);

—aloqani taqdim etish xizmati yoki telexizmat (teleservice) (foydalanuvchilar oxirgi qurilmalarining funksiyalari bilan).

Xizmatlar oxirgi qurilma joylashgan yerga hamda foydalanuvchilarga xizmat ko'rsatish usuliga ko'ra ajratiladi:

— abonent xizmatlari, bunda foydalanuvchilar tarmoq abonentlari xonasida joylashgan oxirgi qurilmalar yordamida xizmatlar oladilar;

— mijoz xizmatlari bunda foydalanuvchilar jamoa bo'lib foydalanish punktlarida (aloqa bo'limi, so'zlashuv punkti, internet-kafe va boshqalar) joylashgan oxirgi qurilmalar yordamida xizmatlar oladilar.

Xizmatlar aloqaning yo'nalganligiga ko'ra tasniflanadi:

—bir tomonlama yo'nalgan xizmatlar (xabarlarni bir tomonlama yuborish bilan);

—ikki tomonlama yo'nalgan yoki interaktiv xizmatlar (xabarlarni ikki tomonlama yuborish bilan);

Ikki tomonlama yo'nalgan (interaktiv) xizmatlar, shuningdek dialogli aloqa mumkinligiga ko'ra ham ajratiladi:

•dialogli xizmatlar (tarmoqda oraliq to'plamaslik real vaqt masshtabida dialog imkoniyatini ta'minlaydi);

- dialog bo'lmagan xizmatlar (tarmoqda oraliq to'plash bilan).

Tarmoqlarda yangi xizmatlarni yoki xarakteristikalarini yaxshilangan xizmatlarni taqdim etish imkonini beradigan ixtisoslashtirilgan tarmoq vositalari («tarmoq serverlari») paydo bo'lishi bilan, barcha xizmatlarni ikki toifaga bo'lish mumkin bo'ladi:

- an'anaviy aloqa tarmoqlarining imkoniyatlari asosidagi oddiy xizmatlar;
- ixtisoslashtirilgan tarmoq serverlari asosidagi, xarakteristikalarini yaxshilangan (yoki sifat jihatdan yangi) kengaytirilgan xizmatlar (enhanced services) (elektron pochta, mobil aloqa, intellektual tarmoq xizmatlari va b.).

Xizmatlar mobil aloqa tarmoqlari abonentlariga xizmat ko'rsatish imkoniyatiga ko'ra ajratiladi:

- qayd etilgan (statsionar) aloqa xizmatlari;
- ko'chma (mobil) aloqa xizmatlari, jumladan, foydalanuvchi joylashgan yerni aniqlash bilan bog'liq bo'lgan xizmatlar.

Ikki tomonlama yo'nalgan (interaktiv) xizmatlar aloqaning simmetrikligiga ko'ra ajratiladi:

- ma'lumotlar uzatish tezligi ikkala yo'nalishda bir xil bo'lmaydigan asimmetrik xizmatlar;
- ma'lumotlar uzatish tezligi ikkala yo'nalishda bir xil bo'ladigan simmetrik xizmatlar.

Xizmatlar uzatiladigan xabarlarning turiga ko'ra ajratiladi:

- * monomedia xizmatlari – bir turdagi axborotni uzatish uchun (telefon xizmati, faksimil xizmati va h.k.);
- * multimedia xizmatlari – ikki yoki undan ortiq turdagi axborotni uzatish uchun;

Foydalanuvchilar uchun muhimligiga ko'ra, xizmatlar:

- asosiy xizmatlarga;
- qo'shimcha (fakultativ) xizmatlarga bo'linadi.

Asosiy xizmat foydalanuvchi har safar xizmatlarini yetkazib beruvchiga murojaat qilganda taqdim etiladi.

Qo'shimcha xizmat asosiy xizmatga qo'shimcha sifatida, foydalanuvchining maxsus talabiga ko'ra taqdim etiladi. Qo'shimcha xizmat asosiy xizmatdan alohida taqdim etilmaydi, u asosiy xizmatni o'zgartiradi yoki to'ldiradi. Chaqiruvlarni qayta yo'llash, abonentlarning berk guruhi, chaqirayotgan abonentni identifikatsiya qilish qo'shimcha xizmatlarga misol bo'la oladi.

Xaq to'lash turiga ko'ra xizmatlar:

- pulli xizmatlarga;
- pulsiz xizmatlarga bo'linadi.

Universal xizmatlarga nisbatan, barcha axborot-kommunikatsiya xizmatlarini quyidagilarga bo'lish mumkin:

- universal xizmat tarkibiga kiradigan xizmatlar;
- universal xizmat tarkibiga kirmaydigan xizmatlar.

Real va virtual axborot-kommunikatsiya xizmatlari. Odatda, axborot-kommunikatsiya xizmati ham foydalanuvchilarga, ham yetkazib beruvchiga ega deb, faraz qilinadi. Xizmatlarni yetkazib beruvchi – bu axborot-kommunikatsiya tarmog'ining operatori yoki xizmatni uyushtiruvchi boshqa bir korxona, xizmatni foydalanuvchilarga taqdim etadi, sifatni kafolatlaydi va taqdim etilgan xizmatlar uchun haq oladi.

Amalda axborot-kommunikatsiya xizmati bitta operator, bitta tarmoq tomonidan emas, balki bir foydalanuvchidan boshqa bir foydalanuvchiga bo'lgan zanjirni xosil qiluvchi turli operatorlarning bir qancha tarmog'i (yoki xizmatni taqdim etuvchi server) tomonidan ta'minlanadi.

Bu zanjirdagi operatorlardan har biri o'z tarmog'i xizmatini taqdim etadi («operator xizmati»ningina ta'minlaydi), biroq butun zanjir xizmatini kafolatlaydi. Telefon tarmog'i operatorlari odamdan odamgacha aloqa sifati yuzasidan mas'uliyatni o'zlariga olmaydilar.

Umumlashtirgan holda quyidagi qonuniyatni ifodalash mumkin: abonent xizmatlari, odatda, «virtual xizmatlar», ya'ni haqiqiy yetkazib beruvchilari bo'lmagan xizmatlar hisoblanadi. Faqat, terminallar aloqa operatori xonasida joylashgan mijoz xizmatlarigina «haqiqiy xizmatlar» hisoblanadi.

Xizmatlar sifati yuzasidan javobgarlik muammosi kelgusidagi multiservis tarmoqlarda murakkablashadi. Abonentning o'zi terminallarni, ularning ish rejimini, so'ralgan xizmat turini tanlaydi. Shundan kelib chiqadiki, abonent taqdim etiladigan xizmat sifati yuzasidan javobgarlikning bir qismini o'ziga oladi. Go'yoki mavjud (tarmoq abonent nazarida), go'yoki mavjud bo'lmagan (tarmoq operatori nazarida) «virtual xizmatlar» muammosi hozirgacha umume'tirof etilgan yechimini topgani yo'q. Masalan abonentlar o'zlaricha hanuz telefon tarmog'iga ulangan faksimil apparatlardan foydalanishda davom etmoqdalar.

Istiqbolli axborot-kommunikatsiya tarmoqlari abonent terminallari to'g'ri ishlashini hamda taqdim etiladigan xizmat sifatini tekshiradigan nazorat-sinov vositalarini ichiga olishi kerak. Bunday tekshiruvlar aloqa vaqtida yoki maxsus tekshiruv xabarlarini yuborish chog'ida amalga oshirilishi mumkin. Shundagina, tarmoq operatori aloqa xizmatining sifatli taqdim etilish kafolatini o'ziga olishi mumkin.

II.ALOQA KORXONALARIDA YANGI XIZMATLAR ORQALI YUQORI SAMARADORLIKKA ERISHISH (“O‘ZBEKTELEKOM” AK NAVOIY FILIALI MISOLIDA)

2.1. “O‘zbektelekom” AK Navoiy filiali faoliyati umumiy tahlili

«O‘zbektelekom» AK Navoiy filiali O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001-yil 27-dekabrdagi «O‘zbektelekom» aksiyadorlik kompaniyasini xususiylashtirishga tayyorgarlik ko‘rish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 488-sonli hamda Kompaniya Kuzatuv kengashining 2002-yil 1-fevralidagi qarorlariga muvofiq Kompaniyaning filiali maqomida faoliyat ko‘rsatib kelmoqda.

«O‘zbektelekom» AK mavjud litsenziyalari asosida, Navoiy viloyatidagi is’temolchilarga mahalliy, shaharlararo, xalqaro telefon aloqa hamda telegraf xizmatlarini, shu qatorda tarmoqlari orqali internet servis provayderlari bilan hamkorlikda ma’lumotni uzatish tarmog‘i xizmatlarini ko‘rsatadi.

Filial tarkibida Konimex, Navbaxor, Tamdi, Karmana, Uchquduq, Qiziltepa, Nurota, Xatirchi tuman telekommunikatsiya bog‘lamalari hamda Navoiy va Zarafshon shahar telekommunikatsiya bog‘lamalari faoliyat ko‘rsatadi.

Filialning mahalliy telekommunikatsiya tarmog‘ida jami 73 ta telefon stantsiyalari mavjud bo‘lib, ularning umumiy sig‘imi 71,3 ming raqamdan ziyodni tashkil etadi. Shulardan, qariyb 66,5 ming raqami zamonaviy telefon stantsiyalari asosidan montaj qilingan. Filialning mahalliy telekommunikatsiya tarmog‘idagi raqamlashtirish darajasi 98,1% tashkil etmoqda.

Mustaqillik yillari davomida, filialning mahalliy telekommunikatsiya tarmog‘ini rivojlantirish va modernizatsiya qilish bo‘yicha qator loyixalar amalga oshirildi.

Xususan, 1998-1999- yillar mobaynida Yaponiyaning Nets korporatsiyasi tomonidan ishlab chiqarilgan, Neax 61E rusumdagi raqamli sig‘imi 47 ming raqam bo‘lgan 12 ta telekommunikatsiya stansiyasi o‘rnatildi.

2005-2006 -yillar mobaynida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 14-fevraldagi «XXR kompaniyalari va banklari bilan axborot texnologiyalari sohasida investitsiya hamkorligini rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida»gi farmoni asosida viloyatdagi eskirgan analog rusumdagi ATSlarni zamonaviy telekommunikatsiya jixozlariga almashtirish ishlari izchil davom ettirildi. Unga ko'ra, Xitoyning «Huawei technologiesso. Ltd.» kompaniyasida ishlab chiqarilgan C&C08 rusumdagi va umumiy sig'imi 12,0 ming raqamga mo'ljallangan telekommunikatsiya stansiyasi foydalanishga topshirildi. Bugungi kunda, Navoiy shahrida o'rnatilgan umumiy montaj sig'imi 2850 kanalli SHATS orqali xalqaro va shaharlararo telefon so'zlashuvlari xizmatlari ko'rsatilib kelinmoqda.

2.1-jadvalda "O'zbektelekom" AK Navoiy filialining tarixi haqidagi ma'lumotlari ko'rsatib o'tilgan.

2.1-jadval

"O'zbektelekom" AK Navoiy filialining tarixi.⁴

Yil	"O'zbektelekom" AK Navoiy filialining faoliyati
1982	Navoiy shahar aloqa uzeli Buxoro viloyati ishlab chiqarish aloqa uzeli tarkibida bo'lgan
1982	Aprel oyida Navoiy viloyati tashkil qilinib, Navoiy viloyati ishlab chiqarish uzeli deb atalgan
1992	Mart oyida Navoiy davlat elektr aloqa boshqarmasiga aylantirilgan
1998	Yaponiyaning «NEC» korporatsiyasi tomonidan Yaponiya xalqaro hamkorlik banki ajratgan kredit hisobiga OECF loyihasi asosida umumiy sig'imi 47,0 ming raqamga mo'ljallangan 12 ta raqamli kommutatsiya stansiyalari va zamonaviy texnologiyalar joriy etildi
2000	Oktyabr oyidan "Navoiy Telekom" ochiq aksiyadorlik jamiyati shakliga aylantirilgan
2002	Fevral oyidan «O'zbektelekom» AK aksiyadorlik kompaniyasi tarkibidagi «Navoiy Telekom» filiali maqomiga aylantirildi
2004	Yaponiya xalqaro hamkorlik banki JBIC o'rtasida tuzilgan kredit asosida 12000 sig'imga ega bo'lgan 10 ta telefon stansiyalari ishga tushirildi va optik tolali aloqa kabellari yotqizildi
2007	Filialning qishloq telefon tarmog'ini rivojlantirish bo'yicha 34 ta "Koinot El-SGM" rusumdagi raqamli abonent konsentratorlari viloyatning Karmana, Navbahor, Nurota, Qiziltepa, Xatirchi, Tomdi tumanlarida ishga tushirildi

⁴Manba: Jadval «O'zbektelekom» AK xisobotlari asosida muallif tomonidan tuzildi

2.2-jadval ma'lumotlariga ko'ra "O'zbektelekom" AK Navoiy filiali 2014 yil davomida 11 481,8 mln so'mlik telekommunikatsiya xizmatlarini ko'rsatdi. Bu rejaning 109% ini (reja 10 537,1 mln so'm) tashkil etadi, 2013 yilga nisbatan (9 029,5 mln so'm) 127,2% ni tashkil etdi.

Asosiy faoliyatning boshqa daromadlari QQS bilan birga 2 212,9 mln so'mni (mobayl terminallarini sotish va oylik to'lovlardan – 1 611,6 mln so'm, modem qurilmalarini sotishdan – 149,0 mln so'm, Set-Top-Box qurilmalarini realizatsiyasidan – 344,6 mln so'm, boshqa turdagi realizatsiyadan – 107,6 mln so'm) tashkil etdi.

Mahalliy telefon aloqasi bo'yicha reja 91,4%ga bajarilgan bo'lib, jami daromadning 31,9%ni tashkil etdi. Mahalliy telefon aloqasi bo'yicha daromad o'tgan 2013 yilning mos davriga nisbatan 163,6 mln. so'mga ortgan.

Internet xizmati bo'yicha daromad rejasi 119,6%ga bajarildi. Jami telekommunikatsiya xizmatlaridan daromadning 22,2%ni tashkil etdi. Shaharlararo va xalqaro telefon aloqasi daromadlar rejasi 94,0%ga bajarildi va jami daromadning 26,3%ni tashkil etdi.

2014- yilda aholiga 7 709,8 mln so'mlik pullik xizmatlar ko'rsatilgan bo'lib, jami ko'rsatilgan telekommunikatsiya xizmatlarining 67,2%ini tashkil etdi. Bu ko'rsatkich 2013 -yilga nisbatan (6 094,5 mln so'm) 126,5%ga o'sgan. Asosiy telefon apparatlari soni 01.01.2015 yil holatiga 69011tani tashkil etib 100% raqamli. Viloyat bo'yicha 01.01.2015 yil holatiga har 100 kishiga 8 ta telefon apparati to'g'ri kelib, shahar joylarida – 14 ta, qishloq joylarida – 1 ta telefon apparati to'g'ri keldi.

Mahalliy, shaharlararo va xalqaro telefon aloqasidan daromad (QQS bilan hisoblaganda) filialning har bir asosiy telefon apparati uchun bir oyga o'rtacha 7,3 ming so'mni, har bir ishchi xodimga bir oyga o'rtacha 1 275 ming so'mni tashkil etadi. Filialning har bir xodimiga 01.01.2014 yil holatiga 110 ATA to'g'ri kelgan bo'lsa 01.01.2015 yil holatiga 108 tani (reja 113ta) tashkil etdi.

Filialning sof tushumi (daromadlar QQSsiz) 15 474,9 mln soʻmni tashkil etdi. Boshqa operatsion daromadlar QQSsiz 272,4 mln soʻm. Filialning debitor qarzdorligi 01.01.2015 yil holatiga 604 mln soʻmni tashkil etdi. 01.01.2014 yil holatiga nisbatan 30,1 mln soʻm yoki 5,2%ga koʻpaygan, shundan byudjet tashkilotlarida 43,5 mln soʻmga ortib jami debitor qarzdorligining 14,7%ini; xoʻjalik korxonalarida 59 mln soʻmga kamayib jami debitor qarzdorligining 26,7%ini, aholida 45,8 mln soʻmga ortib jami debitor qarzdorligining – 58,6%ini tashkil etdi. Filial boʻyicha debitor qarzdorlik darajasi 0,7; aholi boʻyicha 0,7.

Filialning 2014 yil davomida xoʻjalik faoliyati foydasi 180,8 mln soʻmni tashkil etdi.

2014 yil 12 oy holatiga har 100 kishi hisobiga telefonlar zichligi viloyat boʻyicha 7,7 telefon apparatini tashkil etgan boʻlib, shu jumladan: SHTS-14,5, QTS-1,1.

Aholidan telefon oʻrnatish va boshqa murojaatlar boʻyicha tushgan arizalarni ijobiy hal etish borasida etarli darajada ish olib borilmoqda yaʼni 2014 yilning 1 yanvar holatiga 318 ta qondirilmagan ariza boʻlib, 2014 yilning 12- oy holatiga jami 5339 ta ariza kelib tushgan va arizalar soni 5657tani tashkil etdi.

SHTS boʻyicha 2013 yilning 12-oy davomida nazoratdan yuqori muddatlarda nosozliklarni bartaraf etish vaqti 0 telefon soatni tashkil etgan boʻlsa, 2014 yilning 12-oy davomida 0 telefon soatni tashkil etdi.

QTS boʻyicha 2013 yilning 12-oyda nazoratdan yuqori muddatlarda nosozliklarni bartaraf etish vaqti 0 telefon soatni tashkil etgan boʻlsa, 2014 yilning 12-oy davomida 0 telefon soatni tashkil etdi.

Navoiy shahridagi shaharlararo avtomatik telefon stansiya (SHATS) ning montaj sigʻimi 2820 kanal boʻlib, ishlatilgan sigʻimi 2820 kanalni tashkil etadi, ulardan 480 tasi magistral yoʻnalishida ishlatilgan.

O‘zbektelekom” AK Navoiy filiali 2014 yil davomida tarmoqlar bo‘yicha daromadi tahlili amalga oshirildi va natijalar 2.2-jadvalda keltirildi.

2.2-jadval

“O‘zbektelekom” AK Navoiy filiali 2014 yil davomida tarmoqlar bo‘yicha daromadi tahlili⁵

No	Tarmoqlar	Fakt. 2013y., ming so‘m	Reja 2014y. ming so‘m	Fakt 2014y., ming so‘m	2014y.,rejani ng bajarilishi %	2013y., daromadga nisbatan o‘shish sur‘ati %	2014y., daromadga nisbatan o‘shish (+; -), ming so‘m	Umumiy daromadga nisbatan., %
1	SHTS, QTS	3 500 879	4 007 330	3 664 435	91,4	104,7	163 556	31,9
2	MTS	2 815 962	3 213 200	3 020 871	94,0	107,3	204 908	26,3
3	Telegraf	35 997	37 600	34 582	92,0	96,1	-1 415	0,3
4	Internet	1 610 827	2 131 500	2 549 013	119,6	158,2	938 186	22,2
	Boshqa daromadlar	1 065 840	1 147 500	2 212 878	192,8	207,6	1 147 038	19,3
	Jami	9 029 505	10 537 130	11 481 778	109,0	127,2	2 452 273	100,0
	Boshqa operatsion daromadlar	183 926	163 500	312 179	190,9	169,7	128 253	
	JAMI	9 213 431	10 700 630	11 793 957	110,2	128,0	2 580 526	

⁵“O‘zbektelekom” AK Navoiy filiali 2014 yil hisoboti asosida.

Filialda 2014 yilda xodimlarning oʻrtacha ish haqi (reja 725 321 soʻm) 713 462 soʻmni tashkil etdi. Bu koʻrsatkich 2013 yilda 605 080 soʻmni tashkil etgan boʻlib, oʻsish surʼati 118%.

Soliq va byudjetga boshqa toʻlovlar boʻyicha qarzдорlik yoʻq. Xodimlarga oylik ish haqlari bir oyda ikki marta va oʻz vaqtida toʻlanib kelinmoqda.

Balans valyutasi 01.01.2014 yil holatiga asosiy vosita va asbob-uskunalarini qayta hisoblash va tugallanmagan qurilish hisobiga 575 091 ming soʻm ortdi va 11 461 443 ming soʻmni tashkil etdi.

2.2. “Oʻzbektelekom” AK Navoiy filialida yangi xizmatlar orqali yuqori samaradorlikka erishish

“Oʻzbektelekom” AK Navoiy filialida yangi xizmatlar orqali yuqori samaradorlikka erishishda korxonada Oʻzbekiston Respublikasining «Buxgalteriya hisobi toʻgʻrisidagi» qonunlari asosida ish olib boradi.

Vazirlar Mahkamasining «Buxgalteriya hisobi va hisoboti toʻgʻrisidagi» Nizom qoidalari va xoʻjalik yuritish shart-sharoitlaridan kelib chiqqan holda alohida xoʻjalik operatsiyalarini aks ettirish va mulkni baholash boʻyicha buxgalteriya hisoboti siyosatiga hisobot yili davomida rioya qiladi.

«Oʻzbektelekom» AK Navoiy filiali buxgalteriyasi filial apparatining tarkibiy boʻlinmasi hisoblanib, Oʻzbekiston Respublikasining «Buxgalteriya hisobi toʻgʻrisida»gi Qonuni, Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1994 - yil 26 martdagi 164-sonli qarori bilan tasdiqlangan «Oʻzbekiston Respublikasida buxgalteriya hisobi va hisoboti toʻgʻrisida»gi hamda ushbu Nizom asosida faoliyat koʻrsatadi va «Oʻzbektelekom» AK Navoiy filiali direktoriga boʻysunadi.

Buxgalteriya oʻz ish faoliyatini, Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, qonunlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari, «Oʻzbektelekom» AK farmoyish va buyruqlari, filial Nizomi, filial direktorining buyrugʻi bilan tasdiqlangan ish tartibi, ish jadvali hamda oylik ish rejalari asosida olib boradi.

Filial buxgalteriya xodimlari ishga filial direktorining buyrug'i asosida, mehnat shartnomasi tuzish orqali tayinlanadi va lavozimidan ozod etiladi.

Filial buxgalteriyasining bosh hisobchisi uning o'rinbosari va xodimlari lavozimlariga maxsus oliy ma'lumotga ega bo'lgan shaxs tayinlanadi. Ayrim hollarda yetakchi buxgalter, I-toifali buxgalter, II-toifali buxgalter lavozimlariga buxgalteriya-moliya sohasida kamida 5 yil ish staji bulgan oliy ma'lumotga ega bo'lmagan buxgalteriya sohasi bo'yicha o'rta maxsus ma'lumotga ega bo'lgan shaxslar tayinlanishi mumkin.

“O‘zbektelekom” AK Navoiy filialining Iqtisodiy tahlil va prognozlash bo‘limi ushbu filialning tarkibiy bo‘linmasi hisoblanib, O‘zbekiston Respublikasining “Telekommunikatsiyalar to‘g‘risidagi” qonuni hamda ushbu nizom asosida faoliyat ko‘rsatadi. Bo‘limning ishi filial tijorat direktori tomonidan muvofiqlashtiriladi.

Iqtisodiy tahlil va prognozlash bo‘limi o‘z faoliyatini O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Respublika qonunlari, Prezident Farmonlari, Vazirlar Mahkamasi qarorlari, O‘zbekiston Aloqa va axborotlashtirish agentligi hamda “O‘zbektelekom” AK buyruqlari, sohaga doir va boshqa me‘yoriy hujjatlar asosida amalga oshiradi.

Iqtisodiy tahlil va prognozlash bo‘limi vazifasi filialning iqtisodiy salohiyatini va xizmat ko‘rsatish samaradorligini yanada oshirish maqsadida uning iqtisodiy ko‘rsatkichlarini doimiy tahlil qilish, filial tarkibiga kiruvchi telekommunikatsiya bog‘lamalarida amaldagi tariflarning qo‘llanilishini nazorat qilish, belgilangan muddatlarda filial hisobotlarini tayyorlaydi va “O‘zbektelekom” AK va tegishli davlat tashkilotlariga taqdim etish, “O‘zbektelekom” AK va kasaba uyushmasi tomonidan tasdiqlangan va amalga kiritilgan barcha joriy mukofotlash, ustama haq to‘lash va rag‘batlantirish to‘g‘risidagi Nizomlarga asosan filial Nizomlarini ishlab chiqish va boshqa vazifalarni bajaradi.

Shahar va tuman telekommunikatsiya bog‘lamalarida tekshiruvlar o‘tkazib, ishlab chiqarish davomida bog‘lama boshliqlari va hisobchilari tomonidan yo‘l qo‘yilgan kamchiliklarning oldini olish hamda yo‘l qo‘yilgan kamchiliklarni zudlik

bilan bartaraf etish choralarini ko'rish bo'yicha tegishli ko'rsatmalar va amaliy yordam beradi.

“O'zbektelekom” AK Navoiy filialida yangi xizmatlar orqali yuqori samaradorlikka erishishda korxonaning marketing bo'limi muhim rol o'ynaydi. Chunki bu bo'lim korxonadagi yangi zamonaviy xizmatlarni rivojlantirish va joriy qilishda muhim hisoblanadi.

Marketing bo'limi “O'zbektelekom” AK Navoiy filialining bo'limi hisoblanib, O'zbekiston Respublikasining «Telekommunikatsiyalar to'g'risidagi» qonuni hamda ushbu nizom asosida faoliyat ko'rsatadi. Bo'limning ishi bo'lim bosh muxandisi tomonidan muvofiqlashtiriladi va boshqariladi.

Xizmatlar sotish va marketing bo'limining asosiy vazifalari bog'lamada marketing tadqiqotlari asosida telekommunikatsiya bozorida xizmatlarni sotishni zamonaviy usul va metodlar asosida tashkil qilish, aholi va tashkilotlar orasida telekommunikatsiya xizmatlariga bo'lgan talabni o'rganish, abonentlarni yangi xizmatlarga (keng polosali internet, videotelefoniya, IPTV, FTTx tarmog'i) bo'lgan talabini o'rganib, har hafta oxirida rahbariyatga ma'lumot kiritish, abonentlarning ko'rsatilayotgan xizmatlar sifati, xodimlarning ularga bo'lgan muomalasi bo'yicha o'rganishlar o'tkazish va o'rganish natijalarini rahbariyatga taqdim etish, telefon o'rnatish bo'yicha qoniqtirilmagan ariza egalarining CDMA standartidagi statsionar qurilmalarga bo'lgan talabini o'rganish va tegishli dalolatnomalar tuzish, telefon o'rnatish va internet tarmog'iga ulanishda ro'yxatga olingan arizalarning navbatini nazorat qilish hisoblanadi.

“O'zbektelekom” AK Navoiy filialida ko'rsatiladigan xizmatlar:

Simli telefon aloqasi - foydalanuvchilar o'rtasidagi mahalliy, shaharlararo va xalqaro telefon ulanish, yoki foydalanuvchilarga o'zaro axborot almashish imkonini beruvchi xizmat.

Telegraf xizmati - ikki punkt oralig'ida xarf va raqamlar ko'rinishidagi xujjatli xabarlarni tezkor uzatish imkonini beruvchi xizmat turi.

Simli telefon tarmoqlarida qo'shimcha xizmat turlari - bugungi kunda Navoiy viloyatining barcha tuman markazlarida analog stansiyalar raqamli

stansiyalarga almashtirilgan. Raqamli ATSlar ikki abonent o'rtasida amalga oshiradigan so'zlashuvlardan tashqari, bir qator qo'shimcha xizmat turlari (QXT)ni taqdim etish imkoniyatini yaratib beradi. Mazkur xizmatlar abonentlarga yangi aloqa imkoniyatlarini ochib beradi.

Raqamli telefon stansiyalari quyidagi qo'shimcha xizmat turlarini taqdim etadi:

- qisqa raqam terish,
- band abonentni chaqirish (avtochaqiruv),
- yangi chaqiruv tushganligi haqida xabar berish,
- raqam termasdan bog'lanish,
- buyurtma bo'yicha abonentni chaqirish,
- konferensaloqa va boshqalar.

ADSL texnologiyasi bo'yicha ulanish tariflari quyidagi jadvallarda aks ettirilgan.

2.1-jadval

"Start" seriyasi - cheklangan trafik bilan⁶

Tarif rejasi	Abonent to'lovi, so'm	Internet tarmog'iga ulanish tezligi, Kbit/sek	Tashqi trafik kiritilgan limiti, Mb	Limitdan ortiqcha 1 Mb narxi, so'm	
				Kunduzi 09:00-23:00	Tunda 23:00-09:00
Start-1*	9 000	256 gacha	600	50	15
Start-2*	17 000	256 gacha	1200	35	12
Start-3**	25 000	512 gacha	2400	35	12

«Start-1» va «Start-2» tarif rejalarida «Tas-IX» tarmog'iga ulanish tezligi 512 Kbit/s. gachani tashkil etadi.

«Start-3» tarif rejalarida «Tas-IX» tarmog'iga ulanish tezligi 1 Mbit/s. gachani tashkil etadi. Boshqa barcha tarif rejalarida «Tas-IX» tarmog'iga ulanish tezligi – 2 mbit/sekundgacha tashkil etadi.

⁶“O‘zbektelekom” AK Navoiy filiali ma'lumotlari asosida tuzildi.

2.2-jadval

"Night-Life" seriyasi – tungi tarif rejalar⁷

Tarif rejasi	Abonent to'lovi, so'm	Internet tarmog'iga ulanish tezligi, Kbit/sek	Tashqi trafik kiritilgan limiti, Mb	Limitdan ortiqcha 1 Mb narxi, so'm	
				Kunduzi 09:00-23:00	Tunda 23:00-09:00
NightLife-1*	30 000	256 gacha	1000	50	Cheklanmagan
NightLife-2*	50 000	512 gacha	1 700	50	Cheklanmagan

«Night Life» seriyasi tarif rejalar⁷ abonentlarga ADSL/FTTB texnologiyasi bo'yicha taqdim etiladi. «NightLife» tarif rejalarida tashqi trafik kiritilgan limiti faqat kunduz kuni sarflanadi, tungi vaqti hisobga olinmaydi.

FTTB texnologiyasi bo'yicha ulanish:

2.3-jadval

"Record" seriyasi — cheklangantrafik⁸

Tarif rejasi	Abonent to'lovi, so'm	Internet tarmog'iga ulanish tezligi, Kbit/sek	Tashqi trafik kiritilgan limiti, Mb	Limitdan ortiqcha 1 Mb narxi, so'm	
				Kunduzi 09:00-01:00	Tunda 01:00-09:00
Record-0*	10 000	1024 gacha	600	40	8
Record-1*	20 000	1024 gacha	2500	40	8
Record-2	30 000	2048 gacha	3500	35	8
Record-3	45 000	4096 gacha	4500	30	8
Record-4	60 000	6144 gacha	5500	25	8
Record-5	80 000	8192 gacha	6500	20	8
Record-6	150 000	8192 gacha	12 000	20	8

«Record» seriyasi tarif rejasi FTTB texnologiyasi bo'yicha internetga keng polosali ulanish abonentlariga taqdim etiladi, texnik imkoniyatlari mavjud bo'lgan

⁷«O'zbektelekom» AK Navoiy filiali ma'lumotlari asosida tuzildi.

⁸«O'zbektelekom» AK Navoiy filiali ma'lumotlari asosida tuzildi.

hollarda ko'rsatiladi. «Record-0» va «Record-1» tarif rejalarida «Tas-IX» tarmog'iga kirish tezligi 1024 kbit/s.

2.4-jadval

"Uzonline Business" seriyasi – trafiki cheklangan tarif rejalar⁹

Tarif rejasi	Abonent to'lovi, so'm	Internet tarmog'iga ulanish tezligi, Kbit/sek	Tashqi trafik kiritilgan limiti, Mb	Limitdan ortiqcha 1 Mb narxi, so'm	
				kunduzi 09:00-23:00	Tunda 23:00-09:00
Business Mini-Office-1*	35 000	128 gacha	700	85	35
Business Mini-Office-2*	60 000	256 gacha	1 200	85	35
Business Profi-1	140 000	512/1024** gacha	2 800	85	35
Business Profi-2	250 000	1024/2048** gacha	5 000	85	35
Business Profi-3	400 000	2048/4096** gacha	8 000	85	35
Business VIP-1	250 000	256/512** gacha	8000	70	17
Business VIP-2	400 000	512/1024** gacha	13000	70	17
Business VIP-3	750 000	1024/2048** gacha	24000	70	17
Business VIP-4	1 100 000	2048/4096** gacha	40000	70	17

«Business MiniOffice» seriyasi tarif rejalarida «Tas-IX» tarmog'iga ulanish tezligi 1 mbit/sekundgachani tashkil etadi. Barcha boshqa tarif rejalarida «Tas-IX» tarmog'iga ulanish tezligi 2 mbit/sekundgachani tashkil etadi.

Bugungi kunda "O'zbektelekom" AK tomonidan interaktiv televideniya texnologiyasi asosida IPTV ishga tushirildi va bu xizmatdan barcha shahar va tuman markazlarida foydalanish imkoniyati yaratildi. 2014 -yil 12 oylik uchun IPTV - ulanish rejasi 272ta bo'lib, amalda 538 donaga ya'ni 197.79 % tashkil etdi. ADSL va FTTx xizmati bo'yicha 5924 ta abonent o'rnatish rejasi bo'lib, amalda mavjud abonentlar soni 7604 taga ya'ni rejani 128,36% ni tashkil etdi.

"O'zbektelekom" AK tomonidan DSLAM texnologiyasi asosida viloyatda yuqori tezlikdagi internetdan foydalanish imkoniyati 2014- yil 12oy davomida o'rnatilgan portlari soni 15436 tani tashkil etdi.

⁹«O'zbektelekom» AK Navoiy filiali ma'lumotlari asosida tuzildi.

2014- yilda FTTb loyihasi asosida Navoiy shahrida 1608 port abonentga mo'ljallangan 22,4 km optik tolali kabel, Zarafshon shahrida 760 port abonentga mo'ljallangan 13,28 km optik tolali kabel va Navoiy shahri GPON texnologiyasi asosida 1536 portga mo'ljallangan 5,574 km optik tolali kabel yotqizish ishlari davom ettirilmoqda.

Filial bo'yicha raqamli telefon stansiyalarida 20 turdagi servis xizmatlari ko'rsatilmoqda. Shundan 2014-yil 12oy holatiga 37393 ta abonent foydalanmoqda va ushbu xizmatlardan tushgan daromad 12oylik holatiga 340 339,95 ming so'mni tashkil etdi.

2014-yil ma'lumotlar o'zatish tarmog'ini yanada sifatli bo'lishi uchun viloyat markazini 10 Gbit/sek ga va tumanlarni 1 Gbit/sek tezlikka etkazildi.

Navoiy filiali bo'yicha 2014-yil 12 oy davomida "O'zMobayl" kompaniyasining CDMA-450 tarmog'iga ulash rejasi 9057 ta qilib belgilangan bo'lib, amalda 7078 donaga ya'ni 78,15% bajarildi.

Navoiy filiali ma'lumotlar uzatish tarmog'idagi ADSL portlar haqida ma'lumotni quyidagi jadvalda ko'rishimiz mumkin.(2.5-jadval).

2.5-jadval

Navoiy filiali ma'lumotlar uzatish tarmog'idagi ADSL portlar haqida ma'lumot¹⁰

№	Tuman va shaharlar	Umumiy portlar soni		Ishlayotgan portlar		Bo'sh portlar soni	
		01.01.2014	01.01.2015	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2014	01.01.2015
1	Konimex	528	1280	479	1177	49	103
2	Nurota	504	936	451	929	53	7
3	Karmana	648	1312	567	1164	81	148
4	Xatirchi	456	1248	450	713	6	535
5	Qiziltepa	408	728	379	727	29	1
6	Navbahor	228	472	190	379	38	93
7	Zarafshon	1248	1712	701	1455	547	257
8	Tomdi	188	236	141	233	47	3
9	Uchquduq	792	1424	752	1284	40	140
10	Navoiy	4640	6088	4224	5059	416	1029
Jami		9640	15436	8324	13118	1306	2316

¹⁰O'zbektelekom" AK Navoiy filiali 2014 yil yakunlari asosida.

Yuqoridagi jadvaldan “O‘zbektelekom” AK Navoiy filiali ma’lumotlar uzatish tarmog‘idagi ADSL portlar haqidagi ma’lumot ko‘rishimiz mumkin. Unga ko‘ra 01.01.2015 holatiga ko‘ra umumiy portlar soni bo‘yicha Zarafshon va Navoiy shaharlaridagi ADSL portlariga ulanish yaxshi ko‘rsatkich ko‘rsatgan. 01.01.2014 holatiga nisbatan 01.01.2015 yilda tuman va shaharlar bo‘yicha ADSL portlariga ulanish ko‘rsatkichlari yaxshilanganini jadvaldan ko‘rishimiz mumkin.

O‘zbektelekom” AK Navoiy filialida 2014 yilda SDMA-450 o‘rnatilishi bo‘yicha ma’lumotlar keltirilgan(2.6-jadval)

2.6-jadval

Navoiy filialida SDMA-450 o‘rnatilishi (sotish) 2014yil¹¹

CDMA-450	Umum 6 oy reja	6 oy bajardi	Yillik reja	Yillik bajardi	Baj % hisobida
Navoi	584	817	1929	1464	75,8
Karmana	330	475	800	906	113,25
Navbaxor	225	83	666	191	28,6
Nuroto	445	725	970	1249	128,7
Zarafshon	330	338	835	631	75,5
Uchkuduq	330	330	830	483	58,1
Xatirchi	330	386	790	714	90,3
Qiziltepo	330	237	810	603	74,4
Konimex	297	217	853	546	64
Tamdi	198	108	574	291	50,6
Jami:	3399	3716	9057	7078	78,1

Jadvaldan “O‘zbektelekom” AK Navoiy filialida SDMA-450 o‘rnatilishi bo‘yicha 2014 yildagi ma’lumotlarni ko‘rishimiz mumkin. Jadvalda SDMA-450 o‘rnatilishi umumiy holda tuman va shaharlarda 78,1% ga yetkazib bajarilganini ko‘rishimiz mumkin. Bu reja bo‘yicha kam ishlar qilinganini bildiradi. Bog‘lamalar bo‘yicha SDMA-450 o‘rnatilishi bo‘yicha eng ko‘p rejani bajarganlar Nuroto va Karmana tumanlari hisoblanadi.

¹¹O‘zbektelekom” AK Navoiy filiali ma’lumotlari asosida tuzildi.

Quyidagi jadvalda Navoiy filialida ADSL modemning bog'lamalar bo'yicha o'rnatilishi haqidagi ma'lumotlar keltirilgan(2.7-jadval).

2.7-jadval

Navoiy filialida ADSL modem o'rnatilishi 31.12.2014 yil xolatiga¹²

№	SHTB/TT B	Montaj qilingan portlar soni	Bandportl arBRMbil anbirgalik da	Bushp ortlar	Yillik reja	Yillik baj	Baj % hisobid a
1	Navoi GTS	6112	5060	1052	1778	2774	155,9
2	Zarafshon	1712	1455	199	750	819	109,2
3	Uchquduq	1424	1283	141	746	747	100,1
4	Karmana	1288	1143	145	556	704	126,6
5	Navbaxor	472	379	151	320	398	124,3
6	Kanimex	1280	1177	103	558	558	100
7	Qiziltepo	728	727	1	437	429	98,1
8	Nurota	936	929	7	312	524	167,9
9	Xatirchi	1248	713	535	348	551	157,7
10	Tamdi	236	233	3	119	100	84
Jami:		15436	13099	2337	5924	7604	128,3

“O‘zbektelekom” AK Navoiy filialida 2014 yilda ADSL modem o'rnatilishi bo'yicha ma'lumotlarni yuqoridagi jadvalda ko'rishimiz mumkin. Navoiy viloyati bo'yicha ADSL o'rnatilishi 128,3 % bajarildi. Bu esa yaxshi ko'rsatkich hisoblanadi. Tumanlar va shaharlar bo'yicha olingan ma'lumotda Nuroto tumanida 167,9% ishlar amalga oshirilgan. Abonent bazasining o'sishi rejasi 12599 ta. Abonent bazasining o'sishi 12396 ta 98% ga bajarildi.

ADSL modem o'rnatilishi bo'yicha montaj qilingan portlar soni ham keltirib o'tilgan ,unga ko'ra Navoiy GTS,Zarafshon va Uchquduq shaharlari yaxshi ko'rsatkichlar keltirilgan.

¹²“O‘zbektelekom” AK Navoiy filiali 2014 yillik hisobotlari asosida.

“O‘zbektelekom” AK Navoiy filialida IPTV o‘rnatilishi (sotish) 2014 yil bo‘yicha ma‘lumotlar quyidagi jadvalda keltirilgan(2.8-jadval).

2.8-jadval

Navoiy filialida IPTV o‘rnatilishi (sotish) 2014yil¹³

№ SHTB/TT B	Rej 6 oylik	6 oyrej	6 oybaj	Yillikrej	Yillikbaj	Baj % hisobida
				a		
NavoiGTS	88	41	24	88	69	78,4
Zarafshon	28	14	50	28	157	560,7
Uchkuduk	27	14	7	31	82	216,1
Karmana	16	10	11	16	47	262,5
Navbaxor	12	7	11	13	25	169,2
Kanimex	16	10	3	23	17	56,5
Kiziltepo	17	10	25	23	46	182,6
Nurota	17	10	18	22	55	218,1
Xatirchi	16	10	10	16	19	112,5
Tamdi	11	6	11	12	21	158,3
Jami:	248	132	170	272	538	197,7

Navoiy filialida IPTV o‘rnatilishi (sotish) 2014 yilda umumiy hisobda 197,7% da bajarildi. Tumanlararo va shaharlar o‘rtasidagi ko‘rsatkichlarda Zarafshon shahri 560,7 %da bajarildi, bu esa yaxshi ko‘rsatkich hisoblanadi. IPTV o‘rnatilishi aloqa sohasini rivojlanayotganini ko‘rsatadi. “O‘zbektelekom” AK Navoiy filialida yillar davomida aholiga ko‘rsatilayotgan xizmatlarni rivojlantirib, uni joriy etishga katta e‘tibor qaratilmoqda.

“O‘zbektelekom” AK Navoiy filiali tomonidan 2014-yil 12-oy davomida telekommunikatsiya xizmatlari yo‘nalishida keng tarmoqli va sifatli aloqa xizmatlarini taqdim etish bo‘yicha quyidagi ishlar amalga oshirildi.

Kapital qurilish va ta‘mirlash bo‘limi: 2014-yilning Qurilishlar manziliy ro‘yxatiga kiritilgan ob‘ektlar bo‘yicha FTTx loyihasi doirasida:

- Navoiy shahri bo‘yicha 22,4 km OTAK tortish rejalashtirilgan bo‘lib, shundan 12,331 km ga ya‘ni reja 55,0% bajarildi.

¹³“O‘zbektelekom” AK Navoiy filiali ma‘lumotlari asosida tuzildi.

- Zarafshon shahri bo'yicha reja 13,28 km bo'lib, shundan 4,0 kmga ya'ni reja 30,1% bajarildi.

- Uchquduq shahri bo'yicha reja 6,25 km bo'lib, shundan 1,8 kmga ya'ni reja 28,8% ga bajarildi. Barcha ob'ektlarda qurilish montaj ishlari xo'jalik uslubida amalga oshirildi. 2014-yil manziliy ro'yxati rejasidan qolgan ish hajmlarini bajarish 2015-yil manziliy ro'yxat rejasiga kiritildi.

Aloqa liniya xo'jaliklarini kapital ta'mirlash rejasi: filial bo'yicha jami 28,078 km ni, Smeta qiymati 58 553.9 ming so'mni tashkil etadi. Rejaga nisbatan bajarilgan ishlar 100% amalga oshirildi.

- Navoiy viloyati Karmana tumanida "Call Centre" (qo'ng'iroqlarni qayta ishlash) ma'lumotlar bazasini tashkil qilish uchun 20 487 496 so'm mablag' xarajat qilinib, 2014 -yil aprel oyida ishga topshirildi. Barcha ishlar pudrat uslubida amalga oshirildi.

Kapital qurilish va ta'mirlash ishlari bo'yicha 2015- yil manziliy ro'yxatiga FTTx loyihasi doirasida:

-Navoiy shahri bo'yicha 10,069 km, -Zarafshon shahri bo'yicha reja 9,28 km va - Uchquduq shahri bo'yicha reja 4,45 km OTAK tortish ishlari kiritilgan,

- manziliy dasturiga kiritilgan Xatirchi TTB binosi qurilishi va binoni foydalanishga topshirish 2015 yilga rejalashtirilgan.

- 2015- yilda qishloq ATSlariga OTAK tortish bo'yicha Xatirchi tumanida 15 km, Navbahor tumanida 1,5 km, Karmana tumanida 5,25km masofaga OTAK yotqizish ishlari 2015-yilning Qurilishlar manziliy ro'yxatiga kiritilgan.

Kapital ta'mirlash ishlari 2014- yil rejasi 100 %ga bajarildi, jumladan:

- Magistral kabellar kapital ta'miri 100 % ga bajarildi, reja 6,38 km bo'lib, bajarilishi 6,38 km ni tashkil qildi.

- Tarqatish kabellar kapital ta'miri 100 % ga bajarildi, reja 21,698 km bo'lib, bajarilishi 21,698 km ni tashkil etdi.

-"O'zbektelekom" AKning 2013-yil 12 fevraldagi 61-son buyrug'iga mufoviq "Kompaniyaning mahalliy telekommunikatsiya tarmog'ini NGN texnologiyasi asosida modernizatsiya qilish" loyihasi ijrosini ta'minlash uchun

filialning 2014- yil 9 sentyabrda 297–son buyrug‘iga asosan Xatirchi TTBda “ZTE korporatsiyasi bilan imzolangan qo‘shimcha kelishuv”ga binoan 3648 raqamdan iborat 3 dona MSAG stansiyalari o‘rnatilidi. 3,0 km masofada optik kabel tortildi va abonentlar qayta ulanib ishlatib berildi.

2015 -yilda filial tarkibiga kiruvchi quyidagi shahar va qishloq ATSlariga ya’ni Karmana tumanidan Farxod, Narpay ATSlari, Nurota tumanida Temirqavuuq ATSi, Navbaxor tumanidan Qalqon va Keskanterak ATSlariga jami 5 dona quyosh panellari o‘rnatilishi rejalashtirilgan.

Asosiy telefon apparatlarni oshirish bo‘yicha: 2014 yil -12oy davomida Navoiy filiali bo‘yicha jami asosiy telefon apparatlarini (ATA) o‘stirish rejasi 1500ta bo‘lib, reja 1003 ta qilib ya’ni 66,8 %ga bajarildi.

Filial bo‘yicha asosiy apparatlar soni (ATA) 2014 yil 1 yanvar holatiga 68008 ta edi, 2014- yil 12-oy holatiga 69011 taga ko‘paytirildi va ATA 1003 taga oshirildi.

2013- yil 12-oy holatiga solishtirilganda ATA soni 68008 tani, shundan SHTT 63395 ta va QTT 4613 tani tashkil etgan bo‘lsa 2014- yil 12-oy holatiga ATA 69011tani shundan SHTT 63868 ta va QTT 5143 tani tashkil etdi.

III.ALOQA KORXONALARIDA YANGI ZAMONAVIY XIZMATLAR ORQALI YUQORI SAMARADORLIKKA ERISHISH ASOSIY YO'NALISHLARI

3.1. O'zbekiston Respublikasida axborot texnologiyalarni va zamonaviy xizmatlarni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari vabugungi holati

Aloqa va axborotlashtirish sohasi xalq xo'jaligi sohalaridan biridir. Ushbu sohaning asosiy vazifasi shundan iboratki, aholi va xalq xo'jaligining aloqa xizmatlari va vositalariga bo'lgan talabini qondirishdan iborat hisoblanadi. Boshqacha aytganda, xalq xo'jaligidagi aloqa bu - shaxs va jamiyatning turli ko'rinishdagi axborotlarni almashishga bo'lgan ehtiyojlarni qondirishga qaratilgan. Aloqa va axborotlashtirish sohasining ishlab chiqarishdan farqi shundaki, sohadagi mehnat predmeti ashyoviy bo'lmaydi. Umumjamiyat ishlab chiqarishining samarali ishlashi uchun katta ahamiyat kasb etadigan barcha sohalar sohaviy ishlab chiqarish infratuzilmasi deb ataladi.

Mamlakatimiz rahbari I.A.Karimov O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012-yil yakunlari va 2013-yilga belgilangan vazifalarga bag'ishlangan majlisidagi «Bosh maqsadimiz – keng ko'lamli islohotlar va modernizatsiya yo'lini qat'iyat bilan davom ettirish» nomli ma'ruzasida telekommunikatsiya bozorini kelgusida rivojlantirish masalalariga alohida to'xtalib, quyidagilarni ta'kidladilar:

«O'tgan yil yakunlarini sarhisob qilar ekanmiz, avvalambor shuni ta'kidlashimiz kerakki, global jahon iqtisodiyotida hali-beri saqlanib qolayotgan jiddiy muammolarga qaramasdan, 2012-yilda O'zbekiston o'z iqtisodiyotini barqaror sur'atlar bilan rivojlantirishni davom ettirdi, aholi turmush darajasini izchil yuksaltirishni ta'minladi, dunyo bozoridagi o'z pozitsiyasini mustahkamladi. Bu davrda mamlakatimiz yalpi ichki mahsuloti 8,2 foizga o'sdi, sanoat ishlab chiqarish hajmi 7,7 foizga, qishloq xo'jaligi 7 foizga, chakana savdo aylanmasi hajmi 13,9 foizga oshdi. 2012- yilda xizmat ko'rsatish sohasi ham yuqori sur'atlar bilan rivojlandi. Aholiga ko'rsatilgan xizmatlar hajmi qariyb 15 foizga o'sdi, ushbu

sohaning mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotidagi ulushi esa bugungi kunda 52 foizdan ziyodni tashkil etmoqda. Bu jarayonda xizmatlarning yuqori texnologiyalarga asoslangan va bozor iqtisodiyotiga xos bo'lgan turlari jadal sur'atlar bilan rivojlanmoqda. Jumladan, aloqa va axborotlashtirish xizmatlari 24,5 foizga, kompyuter dasturlash xizmatlari 18 foizga, texnologik asbob-uskunalarini ta'mirlash va ularga xizmat ko'rsatish 17 foizga, moliya-bank xizmatlari 17,6 foizga o'sdi. Axborot-kommunikatsiya va telekommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi chora-tadbirlar va loyihalarni jadal amalga oshirish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Joriy yilning o'zida Jizzax, Toshkent, Farg'ona va Xorazm viloyatlarida beshta raqamli televizion uzatgich o'rnatish yo'li bilan raqamli televideniye rivojlantirish loyihalarini amalga oshirish va mamlakatimiz aholisini raqamli televideniye bilan qamrab olish darajasini 42 foizdan 45 foizga yetkazishni ta'minlash lozim.

Zamonaviy texnologiyalar asosida videotelefonlar, internet-televideniye, yuqori tezlikdagi internet, HDTV kanallarini namoyish qilish va boshqa xizmatlar ko'rsatish imkonini beradigan 2 ming kilometr uzunlikdagi keng polosali optik tolali aloqa tarmog'i qurilishini yakuniga yetkazish kerak. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy qilish va yanada rivojlantirish dasturi bajarilishini qat'iy nazoratga olish, uning ijrosi natijalari to'g'risida hukumatga muntazam ravishda axborot berib borishi zarur. Bu borada "Elektron hukumat" tizimini, shu jumladan, boshqaruv jarayonlari, shuningdek, biznes sohasiga va fuqarolarga davlat xizmatlari ko'rsatish tizimini shakllantirish konsepsiyasi va kompleks dasturini ishlab chiqishni jadallashtirishga, Axborot tizimlarining idoralararo va idoraviy komplekslarni integratsiya qiladigan milliy tizimini yaratishga alohida e'tibor qaratish lozim».¹⁴

O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi ma'lumotiga binoan Respublikamizda kompyuterlashtirish

¹⁴O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning Vazirlar Mahkamasi majlisidagi "2012 yil yakunlari va 2013 yilga belgilangan vazifalar" ma'ruzasidan. – T.: «Xalq so'zi», 19 yanvar 2013 y.

va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish dasturini amalga oshirish jarayoni quyidagi ko'rsatkichlar bilan xarakterlanadi:

- internet tarmog'iga ulanish bo'yicha xizmat ko'rsatuvchi xo'jalik sub'ektlari soni 945 tani;
- respublika bo'yicha internetdan jamoaviy foydalanish punktlari umumiy soni 1053 tani;
- xalqaro axborot tarmoqlariga ulanishning umumiy tezligi 4850 Mbit/s ni tashkil etdi;
- internetdan foydalanuvchilarning miqdori 10,0 mln. nafarga etdi.

Hozirgi vaqtda respublika mahalliy telefon tarmog'ida 2 mln raqamdan ortiq umumiy montaj qilingan sig'imli 2 mingtadan ziyod ATS mavjud. Montaj qilingan sig'imning raqamlashtirish darajasi 97,9 foizni tashkil etdi.

2013- yil ichida mobil aloqa abonentlarining soni 20 mln. abonentni tashkil etdi. Aloqava axborotlashtirish sohasida faoliyat yuritayotgan kompaniyalar, tashkilotlar tomonidan iste'molchilarga – aholi va xalq xo'jaligiga ikki yuzdan ortiq turli aloqa xizmatlarini ko'rsatib kelmoqda. Bularga: shaharlararo va xalqaro telefon so'zlashuvlar; telegrammalarni qabul qilish va yetkazib berish; radionuqtalar va telefon apparatlari va boshqalar kiradi. Ushbu xizmat turlari iste'molchiga sifatli xizmat ko'rsatish hozirgi kunda dolzarb masalalardan biridir. Bizning davlatimizda aloqa sohasini nazorat qiluvchi Davlat aloqa inspeksiyasi mavjud bo'lib, har yili yil yakuniga qarab kompaniyalar, tashkilotlar tomonidan ko'rsatilgan xizmatlar, ular sifatini tahlil qilib borib rag'batlantirish va jazolash qarorlarni qabul qiladi.

Axborotlashtirishni rivojlantirish, iqtisodiyot va jamiyat hayotining barcha barcha sohalarida zamonaviy texnologiyalarni, kompyuter texnikasi va telekommunikatsiya vositalarini ommaviy joriy etish va ulardan foydalanish, fuqarolarni axborotga bo'lgan oshib borayotgan ehtiyojlarini yanada to'laroq qondirish, jahon axborot resurslaridan foydalanishni kengaytirish infokommunikatsiya texnologiyalari sohasini rivojlantirishning asosiy vazifalari hisoblanadi.

Hozirgi vaqtda hayotimizga turli-tuman infokommunikatsiya xizmatlarining kirib kelishi juda sezilarli bo'lmoqda. Bular ma'lumotlar uzatish – Internetdan yuqori tezlikli foydalanish, tarmoq diskleri (virtual disk makoni), Internetdagi shaxsiy faylli resurslar, o'yinli serverlardan foydalanish va boshqalar; ovozli xizmatlar – mahalliy va shaharlararo telefoniya, IP orqali radioeshittirish; video – xizmatlar – IP orqali teleko'rsatuv; pulli videokanallar, talabga ko'ra video, videotelefoniya, videokonferensaloqa xizmatlari, videoko'rsatuv, o'yinli videopristavka va boshqalardir.

O'zbekistonda yildan-yilga milliy iqtisodiyotning turli sektorida IKT joriy etib borilmoqda. Infokommunikatsiya texnologiyalarining iqtisodiy ko'rsatgichlar o'sishiga boshqaruv tizimini takomillashtirishga, alohida kompaniyalarda va iqtisodiyot sektorlarida hisobga olish hamda hisobotning optimal tizimlarini yaratishga bo'lgan ta'sirini tahlil qilish, uning yuqori samaradorligini ko'rsatdi.

Axborot jamiyati – bu davlat boshqaruv organlari, xususiy sektor xalqaro tashkilotlar va fuqarolik jamiyati o'rtasida yangi, yanada ishonchli munosabatlar asosida mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlovchi vosita sifatida infokommunikatsiya texnologiyalari qo'llanish g'oyasiga asoslangan konsepsiyadir. Bu, barqaror rivojlanish yo'liga o'tgan har bir mamlakat o'tadigan ob'ektiv jarayondir.

Bugungi kunda O'zbekistonda IKT ni rivojlantirish tarqatish keltiradigan afzalliklarni his qilish oshib bormoqda. Uning ta'siri davlat strukturalari va fuqarolik jamiyati institutlarining faoliyatida, ijtimoiy soha, fan va ta'lim hamda odamlarning yashash tarzida seziladi. U odamlarga o'z imkoniyatlaridan keng foydalanish imkonini beradi hamda barqaror iqtisodiy o'sish, farovonlikni oshirish, demokratiya, tinchlik va barqarorlikni ta'minlash maqsadlariga erishishga xizmat qiladi.

Hukumat oldida turgan asosiy vazifa jamiyatning axborotga bo'lgan ehtiyojini qondirish va mamlakat iqtisodiyotini jahon bozorlarida raqobatbardoshligini oshirish hisoblanadi. Bunga erishish uchun quyidagilarni amalga oshirish zarur:

- telekommunikatsiyalarning zamonaviy texnik infrastrukturasini rivojlanishini va tarmoqlarning raqamlashtirilishini tezlashtirish;
- mobil aloqa tarmoqlarini rivojlantirish;
- milliy Internet segmentini rivojlantirish;
- kompyuterlashtirish rivojlantirishni, mamlakat industriyasi hamda dasturiy
- IKT sohasida yuqori malakali kadrlar tayyorlash;
- IKT sohasida raqobat muhitini yaratish;
- Me'yoriy-huquqiy bazani, standartlashtirish va sertifikatlash-tirishni yanada takomillashtirish.

Keng polosali telekommunikatsiya xizmatlaridan foydalanuvchilar sonini 100 mingga yetkazish bo'yicha belgilangan topshiriq asosida olib borilgan ishlar natijasida respublika bo'yicha o'rnatilgan portlar soni 243,08 mingtani, foydalanilgan portlar soni esa 147,76 mingtani tashkil etdi.

Xalqaro internet tarmoqlariga chiqish tezligini 4 barobarga, ya'ni 10 Gbit/s. gacha oshirish imkoniyati yaratildi. Bugungi kunda internet kanallarining umumiy tezligi 4850 Mbit/s. ga yetkazildi. Shuningdek, internet xizmatlarini rivojlantirish uchun qulay sharoitlar yaratish maqsadida operator va provayderlar uchun Xalqaro internet kanallarining narxi pasayishi natijasida aholi uchun Internet xizmatlaridan foydalanish tariflari 22 foizga arzonlashdi.

2013-yilda rejalashtirilgan 950 km uzunlikdagi optik aloqa liniyalaridan hisobot davrida 1180 km optik aloqa liniyalarini yotqizish ishlari to'liq yakunlandi. Respublikadagi optik tolali aloqa liniyalari asosida tashkil etilgan magistral tarmoqlarning uzatish tezligi Toshkentda – 100 Gbit/s, Sirdaryo, Jizzax, Samarqand, Navoiy, Buxoro, Andijon, Farg'ona, Namanganda, - 40 Gbit/s, Nukus, Urganch, Qarshi, Termizda – 30 Gbit/s ni tashkil etdi.

Shuningdek, ma'lumotlarni uzatish tarmog'i uchun IP/MPLS texnologiyasi asosida har bir viloyat markazigacha 10 Gbit/s tezlikda ulanish imkoniyati yaratildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 2 oktyabrdagi R-3501-son farmoyishi va Vazirlar Mahkamasining o'quv jarayoniga axborot texnologiyalarini joriy etish bo'yichategishli topshiriqlari asosida

“O‘zbektelekom” AK mablag‘lari hisobiga umumiy qiymati 16,2 mln. AQSH doll. miqdoridagi “Elektron ta’lim” milliy tarmog‘ini barpo etish loyihasining birinchi bosqich ishlari yakunlanib, optik tolali aloqa liniyalari asosida tashkil etilgan korporativ tarmoqqa 80 ta oliy ta’lim muassasalarining asosiy ob’ektlari ulandi hamda masofaviy ta’limni tashkil etish uchun kerakli videokonferensiya uskunalari o‘rnatilib ishga tushirildi.

“O‘zbektelekom” AK tomonidan aholiga telekommunikatsiya xizmatlari taqdim etishdagi jarayonlarni yanada soddalashtirish maqsadida 50 ta “Yagona oyna” operatorlik shohobchalari tashkil etildi.

Raqamli teleuzatkichlar orqali teledasturlar tarqatishni rivojlantirish bo‘yicha Toshkent shahrida 4-chi raqamli teleuzatgich qurilmasi test rejimida ishga tushirildi. Toshkent shahri va Toshkent viloyati hududida 40 ta teledasturlar raqamli teleuzatkichlar orqali tarqatilmoqda.

Respublikamizning Andijon, Qashqadaryo, Xorazm viloyatlari hamda Qaraqalpog‘iston Respublikasi Nukus shahriga raqamli teleuzatkichlar o‘rnatildi va respublikamizning 38 foiz aholisi raqamli televidenie xizmatlaridan foydalanish imkoniyatiga ega bo‘ldi.

Shu bilan birga MDH davlatlari o‘rtasida birinchilardan bo‘lib Toshkent shahri va viloyati hududiga yer usti HD formatida yuqori sifatli raqamli teledasturlar tarqatilishi yo‘lga qo‘yildi

2013-yil davomida 50 000 dona raqamli televidenie tyunerlari ishlab chiqarilishini ta‘minlash bo‘yicha amalga oshirilgan ishlar natijasida joriy yilda "TELECOM INNOVATIONS" QK tomonidan 50 500 dona tyunerlar ishlab chiqildi.

Axborotlashtirish yo‘nalishini rivojlantirish borasida axborot resurslari va tizimlarini ko‘paytirish, yangi texnologiyalarni joriy etgan holda fuqarolarga zarur axborot olish imkoniyatlarini kengaytirish choralari ko‘rilmoqda.

Internet tarmog‘idagi GOV.UZ hukumat portali takomillashtirildi va u orqali fuqarolar murojaatlari qabul qilinishi va davlat interaktiv xizmatlari ko‘rsatilishi yo‘lga qo‘yilmoqda.

Davlat organlarining axborot resurslari soni 186 taga yetkazildi. Ularning soni yana 20 taga ortishi yuzasidan qaror loyihasi tayyorlangan.

Hukumat qarori bilan 94 ta interaktiv davlat xizmatlarining turi tasdiqlangan. Ushbu xizmat turlarini 155 taga oshirish maqsadida yangi qaror loyihasi tayyorlandi.

Davlat organlarida yangi texnologiyalardan foydalanish, elektron hujjat aylanishi tizimini joriy etish, avtomatlashtirishga imkoniyat yaratish maqsadida kompyuter savodxonligi bilimlarini sinovdan o'tkazish bo'yicha hukumat qarori qabul qilindi.

Internet xizmatini ko'rsatuvchi xo'jalik yurituvchi sub'ektlar soni – 945 ta (2010 -yilda -933ta) , jamoa punktlarining soni esa 1053 tani (2010- yilda -984ta) tashkil etdi.

Internetdan foydalanuvchilar soni jami 8,828 mln. tani, tashkil etdi (o'sish 122,6%), jumladan, an'anaviy usulda foydalanuvchilar 3,712mln. tani va mobil internet foydalanuvchilari 5,116 mln,tani tashkil etdi (o'sish mos ravishda 120,9% va 124,2%).

Dasturiy mahsulotlarni mahalliyashtirish va import o'rnini bosuvchi dasturiy mahsulotlar yaratish borasida bir qator ishlar olib borilmoqda, jumladan:

- Doppix Milliy operatsion tizimi ishlab chiqildi. Uning Doppix Edu versiyasi sinovdan o'tkazildi va ijobiy natija olindi;

- har yili o'tkaziladigan "Best-Soft" milliy dasturiy mahsulotlar ko'rgazmasi doirasida Dasturchilar forumi, seminar va davra suhbatlari tashkil etildi;

- O'zbekiston milliy dasturiy mahsulotlar katalogini xorijda ommalashtirish maqsadida Agentlik tomonidan "Software.uz" milliy dasturiy katalogi yaratildi;

- joylarda dasturchilarni tayyorlash maqsadida Samarqand va Xorazm viloyatlarida Yosh dasturchilarni qo'llab quvvatlash markazining filiallari ochildi;

- O'zbekiston Respublikasi Intellektual mulk agentligi tomonidan 2013 -yilda ro'yxatga olingan dasturiy mahsulotlar miqdori 299 tani tashkil etdi (2012 -yilda - 268ta).

-hukumat qarorlariga muvofiq 118ta davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlari hamda 26ta Vazirlar Mahkamasining ijro etuvchi apparatida E-Hujjat va E-XAT tizimlari o‘rnatildi;

Kompaniya mamlakatimizda telekommunikatsiyalar tizimiga bo‘layotgan e’tibor va talab natijasida juda tezlik bilan rivojlanib bormoqda.

Fikrimizcha, kompaniyaning bu qadar tezlik bilan moliyaviy rivojlanishiga u ko‘rsatayotgan zamonaviy xizmat turlarining shaklan va miqdoran tez ortib borayotganligi, kompaniyaning uzluksiz ravishda telekommunikatsiyalar bozorida marketing va moliyaviy tahlil o‘tkazib borayotganligi hamda ushbu xizmatlarni kompaniya rahbariyati tomonidan xaridorlar talablaridan kelib chiqib tez va sifatli joriy etilayotganidir. Kompaniya hozirda telekommunikatsiya xizmatlari bozorida ma’lum mavqega ega va buni u erishgan natijalar ham isbotlaydi. Masalan, kompaniya hozirda «Intelsat» Xalqaro sun’iy yo‘ldosh tashkilotiga a’zolikka qabul qilingan. Natijada, Yaponiya, Germaniya, Turkiya, Buyuk Britaniya, AQSH, Fransiya, Italiya, Koreya, Pokiston kabi 9 ta davlatlar bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri xalqaro kanallarni tashkil etgan.

Mamlakatimizning deyarli barcha viloyat va hududlari yagona raqamli telekommunikatsiyalar tarmog‘iga ulangan, agar 1997-98 -yillarda magistral aloqa liniyalarida raqamli kanallar umumiyga nisbatan bor-yo‘g‘i 0,5 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2013- yilga kelib ularning salmog‘i 90 foizdan oshdi. Ma’lumki, moliyaviy sog‘lom, rivojlanib borayotgan sub’ekt ko‘proq kapital qo‘yilmalar qilishga intiladi va bu xolat uni yanada moliyaviy jihatdan barqarorlashtiradi.

3.2. Aloqa korxonalari samaradorligini oshirishda internet bozorini rivojlantirish istiqbollari

XIX asrda telegraf va telefonning ixtiro qilinish bilan boshlangan va insoniyat sivilizatsiyasini mutlaqo yangi bosqichga olib chiqqan axborot kommunikatsiya texnologiyalari erasi, bugungi kunda o‘z taraqqiyotining yuqori cho‘qqisiga chiqdi desak yanglishmagan bo‘lamiz.

Axborot kommunikatsiya texnologiyalari, rivojlanishning turli bosqichlarida, tarkiban kengayib, funksional jihatdan boyib bordi: Telegraf orqali matn jo'natish bilan, qandaydir daqiqalar ichida manzilga yetkazilgan xabar yoki yangilik, o'z vaqtida, oddiy qog'ozli pochta jo'natmasi bilan yuborilgan va manzilga yetgunicha, kamida bir, ikki hafta talab qilingan kommunikatsiya usulini qanchalik inqilobiy tarzda o'rin almashtirgan bo'lsa, uning faqat matn uzatishga moslashganligi singari kamchiliklarini keyinchalik to'ldirildi.

Bugungi kunimizda internet – dunyodagi axborot almashinuvi va kommunikatsiya vositalari orasida eng ilg'or va ommabop bo'lib, o'sha telegrafdan boshlab ixtiro qilingan barcha axborot kommunikatsiya texnologiyalarining mantiqiy mohiyatlari – matnli xabar uzatish, tovush uzatish, tasvir uzatish kabilarni, o'zida yagona va yaxlit tizimga mujassamlashtirgan mukammal axborot-kommunikatsiya vositasiga aylandi. O'z ajdodlaridan farqli ravishda, endi internet, bir tomonlama axborot uzatish vositasi bo'lib qolmasdan, interaktiv axborot kommunikatsiya vositasi sifatida namoyon bo'ldi. Bu jihatlariga ko'ra, internetni, yozuv va kitob bosishning ixtiro qilinishi bilan bir qatorda, insoniyat tarixidagi uchinchi axborot inqilobi deb qarasak ham yangilishmagan bo'lamiz.

Globalashuv asrida biron bir faoliyat sohasini axborot-kommunikatsiya texnologiyalarisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimov tomonidan “Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasida davlat va jamiyat qurilishi tizimida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish, shuningdek, milliy axborot makonini jadal rivojlantirishni ta'minlashga qaratilgan tashkiliy-huquqiy chora-tadbirlarni izchil amalga oshirish lozimligi “alohida ta'kidlab o'tganlar.

Rivojlangan axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan davlat va jamiyat qurilishi tizimida keng foydalanishda internet jahon axborot tarmog'idagi milliy segmentni rivojlantirish zarurligi, uni tashkil etishda asosiy o'rin tutuvchi domen nomlari va domen nomlari tizimi kabi muhim tushunchalarga ta'rif berilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Internetdan foydalanish ko'lamini kengaytirishdan asosiy

maqsad ham fuqarolarga zarur axborotni ularga kerak bo'lgan vaqtda olish imkonini berishdir.

Mustaqillik yillarida aholining televizorlar bilan, ayniqsa, mutlaqo yangi avlod televizorlari – plazma ekranli rangli televizorlar bilan ta'minlanishi 1,6 barobar, yengil avtomobillar bilan ta'minlanishi 3,5-marta oshgani ham oilalarimizning farovonligi yuksalib borayotganining yaqqol tasdig'idir. Bugungi kunda deyarli har ikki oiladan biri shaxsiy transport vositasiga ega va bu mashinalar aynan yurtimizda ishlab chiqarilgani barchamizga mamnuniyat va g'urur bag'ishlaydi.

Bugungi kunda dunyoning turli mintaqalarida shiddat bilan sodir bo'layotgan jarayonlar va birinchi navbatda, qarama-qarshiliklarning kuchayib borayotgani, jahon bozorlaridagi vaziyatning tez o'zgarayotgani, hali-beri davom etayotgan jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi va uning oqibatlari, dunyoning ko'plab davlatlarida investitsiya faolligining susayishi va o'sish sur'atlarining pasayishi mamlakatimiz iqtisodiyotiga ham o'zining salbiy ta'sirini o'tkazmasdan qolmaydi, albatta.

Oxirgi yillarda va o'tgan yili mamlakatimiz iqtisodiyotini rivojlantirish borasida qo'lga kiritilgan natijalar Xalqaro valyuta jamg'armasi, Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki va boshqa nufuzli xalqaro moliya tashkilotlari tomonidan yuksak baholanmoqda.

Xalqaro valyuta jamg'armasining keyingi baholash missiyasi bayonotida jumladan shunday deyiladi:

“O'zbekiston jadal o'sishga erishdi va global moliyaviy inqirozga qarshi samarali choralar ko'rdi. Keyingi besh yilda O'zbekistonda o'sish sur'atlari o'rtacha 8,5 foizni tashkil etdi va bu Markaziy Osiyodagi o'rtacha o'sish ko'rsatkichidan yuqoridir.

“O'zbektelekom” AK yirik aloqa operatori hisoblanadi va o'zining tarmoqlari bilan O'zbekiston Respublikasining barcha hududini qamrab oladi. “O'zbektelekom” AK mahalliy telekommunikatsiya tarmog'i hajmi 2 mln. raqami mavjud 1761 mingdan ortiq ATS ga ega va ularning 90,9% raqamli hisoblanadi.

“O‘zbektelekom” AK transport tarmog‘i ko‘p darajali boshqaruv tarmog‘ini ta’minlaydigan zamonaviy tarmoq texnologiyalaridan foydalangan holda optik tolali va radioreley aloqa liniyasi asosida tashkillashtirilgan. Yuqori sifatli yangi xizmat turlari va ularning sonini ko‘paytirish maqsadida STM-1/4/16/64 va DWDM kabi yuqori tezlikdagi uzatish tizimlariga asta sekinlik bilan o‘tish amalga oshirilmoqda.

Jahon telekommunikatsiya bozorini shiddatli rivojlanishi to‘liq ravishda O‘zbekistonda AKT sohasini o‘rish sur‘atida aks etmoqda. Aholini ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli asta-sekin yaxshilanishi bilan, shuningdek respublika telekommunikatsiya tarmog‘ini modernizatsiya qilish va rivojlantirish loyihalarini amalga oshirish natijasida internetga ulanish xizmatlari keng doiradagi foydalanuvchilar uchun mumkin bo‘lib bormoqda, kanallarining o‘tkazish qobiliyati oshib bormoqda.

“O‘zbektelekom” AK ma’lumotlariga ko‘ra provayder tomonidan ko‘rsatilayotgan xalqaro kanallar arendasi va boshqa xizmatlarga bo‘lgan tariflarni arzonlashtirish maqsadida xalqaro operator kompaniyalarini davlatlararo ulanishni tashkillashtirish uchun transport tarmog‘ini qurishda DWDM va IP/MPLS zamonaviy texnologiyalariga o‘tish ishlari olib borilmoqda. Shuningdek xalqaro maydonda internet kanallarining o‘tkazish qobiliyati tezlashtirilmoqda.

Operatorlar va provayderlar sonini oshishi va kanallarning o‘tkazuvchanlik qobiliyatini ortishi bilan birga internet tarmog‘iga keng polosali va kommutatsiyali ulanadigan abonentlar soni ham tez sur‘atlar bilan o‘smoqda.

Agar internet abonentlarini o‘rish dinamikasini mamlakat hududlari bo‘yicha ko‘rib chiqadigan bo‘lsak abonentlar sonini o‘rishi asosan Toshkent shahriga to‘g‘ri keladi.

3.1-jadvalda. Respublika regionlararo aholining har 1000 kishiga to‘g‘ri keladigan internetning abonent-foydalanuvchilari haqidagi ma’lumotlar keltirilgan.

3.1-jadval

Respublika regionlararo aholining har 1000 kishiga to'g'ri keladigan internetning abonent-foydalanuvchilari O'zRDSQ ma'lumotlar(Davlat Stastika Qo'mitasi) ¹⁵

Davlatlar	Axolining har 1000 kishiga to'g'ri keladigan Internetning abonent-foydalanuvchilari	Ularadan keng polosali ulanish
O'zbekiston Respublikasi	36.96	9.74
Qoraqalpoqiston Respublikasi	0.01	0.01dan kam
Andijon viloyati	0.01dan kam	0.01dan kam
Buxoro viloyati	0.01dan kam	0.01dan kam
Jizzah viloyati	0.01dan kam	0.01dan kam
Qashqadaryo viloyati	0.01dan kam	0.01dan kam
Navoi viloyati	0.01	0.01dan kam
Namangan viloyati	0.35	0.01dan kam
Samarqand viloyati	0.01dan kam	0.01dan kam
Sirdaryo viloyati	0.01	0.01dan kam
Toshkent viloyati	0.80	0.15
Farg'ona viloyati	1.76	0.59
Horazm viloyati	0.02	0.01dan kam
Toshkent shahri	430.00	113.39

¹⁵Internet ma'lumotlari asosida.

O‘zbekistonda mobil internet jahon tendensiyasiga muvofiq bir xil xollarda internet tarmog‘iga simli ulanish turiga muqobil ravishda asta sekin ommalashishuvi boshlanmoqda.

Boshqa mamlakatlarda bo‘lgani kabi O‘zbekistonda mobil internetni rivojlanish sababi internet tarmog‘iga ulanish imkonini beruvchi standart va texnologiyalarda ishlovchi uyali telefonlarni ommalashuvi, yangi texnologiyalarni paydo bo‘lishidir, bundan tashqari uyali aloqa operatorlarining ana’naviy xizmatlardan olinadigan daromadning kamayishi va uyali aloqa bozorini kengayishi munosabati bilan abonentlar ba’zasini ko‘paytirish yo‘li bilan uyali aloqadan olinadigan daromad manbaini diversifikatsiya qilishga operatorlarning harakat qilishidir. Bugungi kunda O‘zbekistonda mobil internet xizmati barcha uyali aloqa operatorlari va ana’naviy internet provayderlar tomonidan ko‘rsatilmoqda.

Birinchi mobil internet 2008 yilda O‘zbekiston bozoriga EVO tijorat belgisi ostida faoliyat yurituvchi SuperiMAX kompaniyasining kirib kelishi bilan paydo bo‘ldi. Bu kompaniya 802.16d va 802.16e standartidagi (2.3 diapazonda ishlaydi) WiMAX texnologiyasi asosida internet tarmog‘iga fiksirlangan va mobil ulanish xizmatlarini ko‘rsatishni boshladi. Hozirgi vaqtda 802.16d standartidagi WiMAX fiksirlangan tarmog‘i Toshkent shahri, Toshkent, Andijon, Farg‘ona va Samarqand viloyatlarida faoliyat ko‘rsatmoqda. 2008 yilda WiMAX (802.16e) mobil tarmog‘i Toshkent shahrida ekspluatatsiyaga tushirildi. Kompaniya o‘z oldiga yaqin uch yil ichida keng polosali simsiz ulanish tarmog‘i bilan O‘zbekistonning barcha xududlarini qamrash rejasini qo‘ygan.

O‘zbekistonda mobil internet abonentlari sonining kamligiga qaramasdan, o‘sish sur‘ati asta sekinlik bilan o‘sib bormoqda va simsiz internet segmenti rivojlanish uchun ulkan salohiyatga ega.

O‘zbekistonda uyali texnologiyalarning rivojlanishi boshqa ko‘pchilik mamlakatlarda bo‘lgani kabi turli xil ko‘rinishlarda kechmoqda. Agar bir guruh operatorlar “Yevropacha” yo‘l bilan, ya’ni GSM-GPRS-EDGE-UMTS – LTE

(Beeline, U-Cell) rivojlanayotgan bo'lsa, ikkinchi guruh "Amerikancha" – CDMA ONE – CDMA-2000 – EV-DO (Perfectum Mobile, Uzmobil) rivojlanish yo'lini tanladi.

Agar uyali aloqa abonentlari soni bo'yicha ko'rib chiqsak, O'zbekistonda "Yevropacha" texnologiya ustunlik qilmoqda. 4G aloqaning yangi avlodi sifatida e'tirof etilayotgan LTE standart texnologiyasi o'tkazish qobiliyatining yangi darajasini ta'minlaydi. LTE tarmog'ida signal kechikish vaqti sezilarli tarzda kamayishiga erishiladi, bunda yuqori sifat formatidagi onlayn o'yinlar, mobil ijtimoiy tarmoqlar, mobil televideniya kabi xizmatlarni ommaviy taqdim qilish haqida gapirishga imkon beradi. Operatorlar nuqtai nazarida, LTE yuqori tezlikda qo'shimcha pullik multimedia xizmatlarni, shu jumladan internetga ulanishni ham ko'rsatishda samaraliroq hisoblanadi.

Uyali aloqa operatorlari ana'naviy internet xizmatlari bozorida internet xizmatlari provayderlarini o'zida birlashtirish va qo'shib olish yo'li orqali o'z ishtiroki ko'lamini kengaytirishi kutilmoqda. Internet tarmog'idan respondent-foydalanuvchilarning internetga kirish va eng ko'p foydalaniladigan joylar. Aytib o'tish kerakki, dunyoda LTE standartidagi uyali tarmoq ilk bor 2009-yilda Shvetsiyada ishga tushirildi. Hozirgi kunda LTE (4G) innovatsiya tarmog'i Shvetsiya, Novegiya, Germaniya va Buyuk Britaniyada faoliyat ko'rsatmoqda. LTE (Long-Term Evolution) texnologiyasi 3G tarmog'i rivojlanishining mantiqiy davomidir. Mazkur texnologiya mavjud mobil aloqalarning tezligiga nisbatan bir necha barobar (nazariyada esa – yuz barobar) yuqori tezlikni ta'minlab beradi.

Bugungi kunda O'zbekistonda ham vaziyat o'zgarmoqda. Mamlakatning eksport-import imkoniyatlari oshmoqda, yuqori tezlikda yangi texnologiyalar va Aloqa standartlari joriy etilmoqda. Misol uchun, GSM mobil aloqa standarti so'nggi 10 yil mobaynida deyarli barcha viloyatlarga kirib keldi.

Zamonaviy xizmatlarni (rouming, tovushli pochta, keng polosali xDSL internet xizmatlari, IPTV, videotelefoniya va boshkalar) ommalashib borishi kuzatilmoqda. Aloqa operatorlari faoliyatlari borgan sari ommalashib va

soddalashib bormoqda. O'zlarining strategiyalarini millionlab kishilarga ochiq-oydin so'zlab berishga tayyorlar.

Kelajakda yangi strategiya va biznes-modellar quyidagi istiqbolli natijalarga olib keladi:

- korxonaning moliyaviy samaradorligi yaxshilanishiga;
- ARPU (bitta abonentdan o'rtacha daromad) ko'rsatkichining o'sishiga;
- boshqaruvning takomillashuviga;
- yangi xizmatlarni taqdim etish hajmining ortishiga;
- investitsion talabni qondirilishining ortishiga;
- raqobat muhitini rivojlanishiga;
- tashqi qaramlikning, ya'ni soliq, tariflarni asossiz o'sishiga.

Zamonaviy dunyo hamjamiyati o'z oldiga qo'yilgan rivojlanish maqsadlarini va farovonlikni ta'minlash uchun AKT ga sezilarli darajada ehtiyoj sezmoqda. Iqtisodiy o'sish, hayot turmush tarzi va madaniyatni oshishi ob'ektiv ravishda zamonaviy AKT natijasi hisoblanadi. AKT sohasining rivojlanishi iqtisodiyotga ta'sir qilmasdan qolmadi.

O'zbekiston uchun AKT joriy qilinishi yangi iqtisodiy aloqalarni rivojlantirish uchun xizmat qiladigan asosiy omil hisoblanadi. Lekin bu jarayon faqatgina butun jamiyatni aniq axborotlashgan darajasiga bog'liq. Bular AKT sohasida ta'lim standartlarini takomillashtirilishi, milliy telekommunikatsiya tarmoqlarini modernizatsiya qilinishi, me'yoriy huquqiy bazani rivojlantirilishi va shu kabilarda ifodalanadi.

Prezidentimiz 2012 -yilda mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari hamda 2013- yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasida axborot-kommunikatsiya va telekommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi chora-tadbirlar va loyihalarni jadal amalga oshirish tobora muhim ahamiyat kasb etayotganini ta'kidlab, shunday dedi: "Biz o'zimizga shuni aniq tasavvur etishimiz kerakki, iqtisodiyotning barcha sohalariga, kundalik hayotimizga zamonaviy axborot-kommunikatsiya tizimlarini keng joriy etish

bo'yicha tub va ijobiy ma'nodagi portlash effektini beradigan o'zgarishlarni amalga oshirmasdan turib, istiqboldagi maqsadlarimizga erishish qiyin bo'ladi".

2012-yilda amalga oshirilgan chora-tadbirlar Xalqaro paketli kommutatsiya markazi sig'imini 4 barobarga oshirishga va uni 40 Gbit/s gacha yetkazishga, provayderlar uchun internet tarmog'idan foydalanish tariflarini 1 Mbit/s. uchun 529 AQSH dollaridan 422 AQSH dollarigacha pasaytirishga imkon berdi.

2012-yil oxiriga kelib, internetga keng polosali ulanish abonentlari soni 52 foizdan ko'proqqa oshdi, respublika aholi punktlari hududlarini CDMA-450 simsiz radioulanish zonasi bilan qamrab olish 71,3 foizga yetkazildi, IP-telefoniya, videotelefoniya va IP-TV xizmatlari foydalanuvchilari soni jadal o'sishi kuzatildi.

Darhaqiqat, bugungi kunda oldimizda mas'uliyatli vazifalar turibdi. Ya'ni, qisqa vaqt mobaynida nafaqat axborot xizmatlari ko'rsatishning ko'plab turlari bo'yicha mavjud kamchiliklarni bartaraf etishimiz, balki zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish borasida yuksak darajaga erishgan ilg'or mamlakatlar safiga qo'shilishimiz zarur.

Albatta, yaqin istiqboldagi ushbu maqsad-muddaolarni amalga oshirish uchun, birinchi navbatda, mazkur sohani tartibga soluvchi qonunchilikni yanada mustahkamlash, samarali huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish hamda joylarda sohaga oid qonun hujjatlari ijrosini ta'minlash borasida faoliyat olib borish deputatlarning ustuvor vazifasidir. Pirovardida, bu sa'y-harakatlari natijasi o'laroq, iste'molchilarning barcha qatlamlari hamda jadallik bilan rivojlanib borayotgan zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari talablariga mos tushadigan, tubdan yangilangan axborot-kommunikatsiya tarmoqlari vujudga kelishiga zamin yaratilib, mamlakatimizda axborotlashtirish jarayonlari yanada jadallashadi hamda O'zbekiston jahon axborot makonida o'ziga xos va munosib o'ringa ega bo'ladi.

2013 -yilning 1 yanvar holatiga ko'ra, ma'lumotlar uzatish, jumladan, internet tarmog'iga ulash xizmatlarini ko'rsatuvchi xo'jalik sub'ektlarining soni 930taga yetdi, jamoa bo'lib foydalanish punktlari soni esa 1063tani tashkil qildi. Xalqaro axborot tarmoqlaridan foydalanish umumiy tezligi 7780 Mbit/s.ga yetkazilib, o'tgan yilga nisbatan 160,9 foizga o'sdi. Buning natijasida operator va

provayderlarga internet xizmatlari (tashqi kanal) uchun belgilangan tarif 2012- yil boshiga nisbatan o'rtacha 25 foizga kamaytirildi.

UZ zonasida qayd qilingan domenlar soni bugungi kunda 15,8 mingtadan ziyodni tashkil etdi. 2013-yil 2257,4 km.dan ortiq optik-tolali aloqa liniyalari foydalanishga topshirildi va shaharlararo, xalqaro, zonaichi va mahalliy aloqa kanallari umumiy uzunligi 381,3 mln. kanal/km., ulardan, tashkil etilganlari 368,2 mln. kanal/km.ni tashkil etdi.

Taqdim etilayotgan xizmatlar qatorida: telefoniya, telegraf aloqasi va kommutatsiya orqali Internetga ulanish, bugungi kunda katta talabga ega bo'lgan Internetga zamonaviy kengpolosali (yuqori tezlikda) ulanish, IP-TV interaktiv raqamli televideniye xizmati, CDMA-450 texnologiyasi bo'yicha mobil aloqasi, shuningdek, kengpolosali 3G (EVDO) ulanish xizmatlari mavjud.

2013-yil natijalariga ko'ra internetga kengpolosali ulangan abonentlar soni 62 foizga, IP-TV foydalanuvchilari soni 4,3 barobar, mobil aloqasi xizmati foydalanuvchilari soni 72 foizga o'sdi, mahalliy telekommunikatsiya tarmog'iga ulanish uchun abonentlar arizasining qondirilishi yuqori darajada ta'minlandi. 2013-yil mobaynida internet tarmog'iga ulanish tezligini 30 foizga oshirib, 10 Gbit/s.dan ortiq tezlikka erishildi, internet-provayderlari uchun 1 Mbit/s. narxi 1,3 marta pasaytirishga erishildi.¹⁶

CDMA-450 standartidagi simsiz tarmoq bilan qamrab olish zonasini oshirish maqsadida 140 bazaviy stansiyalarini o'rnatish bo'yicha iishlar amalga oshirildi, natijada CDMA-450 standartidagi mobil aloqa qamrab olish zonasi respublika aholi punktlari soniga nisbatan 71 foizni tashkil etdi. «O'zbektelekom» AK tarmog'ida hammasi bo'lib, «Yagona oyna» tamoyili bo'yicha ishlaydigan 163ta UZTELECOM sotuvlar ofisi mavjud.

2013-yilda elektron savdolardagi davlat xaridlari hajmi 417 milliard so'mni tashkil etdi va savdo yakunlari bo'yicha 83 milliard so'mlik byudjet mablag'lari tejab qolindi. Bunda davlat xaridlari doirasida sotuvga qo'yilgan tovar va xizmatlarning 83 foizdan ziyodi kichik biznes sub'ektlari tomonidan amalga

¹⁶«O'ztelekom» AK ma'lumotlari asosida.

oshirilganini alohida qayd etish kerak. Ko'p foydalaniladigan ma'lumotlarni saqlash maqsadida 2013- yilda quvvati 4 Gbit/s ma'lumotni saqlash va qayta ishlash imkoniga ega Keshlash markazi o'rnatildi va ishga tushirildi. Keshlash samaradorligi 35 – 42 %ni tashkil etadi va hozirgi kunda umumiy internet kanalni 500 Mbit/s gacha tejash imkonini bermoqda.

Xalqaro axborot tarmoqlaridan foydalanish umumiy tezligi 10,3 Gbit/s tashkil etdi va 2013 -yil boshiga nisbatan 132 foizga o'sdi. Bugungi kunga kelib, XPKMga ulangan operator va provayderlarga internet-xizmatlari uchun belgilangan tarif 1 Mbit/s uchun 312,58 AQSh dollari tashkil etib, 2013- yil boshiga nisbatan 26 foizga kamaytirilgan.

Bundan tashqari, tovar va xizmatlar uchun to'lovlarni, bankdagi hisobraqamlari va plastik kartochkalardan foydalangan holda, Internet tarmog'i va mobil telefon orqali, aholidan qo'shimcha vositachilik haqini olmasdan amalga oshirish tizimi joriy etildi.

Ayni vaqtda bularning barchasi zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini tatbiq etish bo'yicha kelgusi yillarda amalga oshirishimiz zarur bo'lgan keng ko'lamli chora-tadbirlar tizimidagi dastlabki qadamlar bo'lib, bu ishlarni izchil davom ettirishimiz lozim.

2014-yilda iqtisodiyotimizning yetakchi tarmoqlarida zamonaviy yuqori texnologiyalarga asoslangan uskunar bilan jihozlangan, umumiy qiymati 4 milliard 200 million dollarga teng bo'lgan 154 ta yirik obyekt foydalanishga topshirildi.

Barchamizga ayonki, xizmat ko'rsatish sohasi iqtisodiyotimizni barqaror rivojlantirishning eng muhim manbai va omili hisoblanadi. Jahon tajribasi bugun aynan ushbu soha yalpi ichki mahsulotni shakllantirish, aholi bandligini ta'minlash, odamlarning farovonligini oshirishda yetakchi o'rin tutishini ko'rsatmoqda.

2014-yilda bozor xizmatlari ko'rsatish hajmi 15,7 foizga o'sdi, ularning yalpi ichki mahsulot tarkibidagi ulushi esa 53 foizdan 54 foizga oshdi. Bugungi kunda iqtisodiyotda band bo'lgan aholining 50 foizdan ortig'i ushbu tarmoqda

mehnat qilmoqda. Har yili yaratilayotgan yangi ish o‘rinlarining, avvalambor, kasb-hunar kollejlari bitiruvchilari uchun tashkil etilayotgan ish o‘rinlarining uchdan bir qismidan ko‘prog‘i aynan mazkur soha hissasiga to‘g‘ri kelmoqda.

Mobil aloqa, yuqori tezlikda ishlaydigan internet, kabelli televizion aloqa, masofaviy bank xizmatlari, qishloq xo‘jaligi texnikasi, avtomobillar va texnologik uskunalarni ta‘mirlash va ularga xizmat ko‘rsatish kabi zamonaviy yuqori texnologiyalar asosidagi xizmat turlari aholi o‘rtasida tobora ommalashib bormoqda.

Mamlakatimizda internetdan foydalanuvchilar soni yil sayin ko‘payib bormoqda. Bugungi kunda ular 10 million 200 ming kishidan oshdi yoki mamlakatimiz aholisining uchdan bir qismini tashkil etmoqda. Respublikamizda internetning o‘tkazuvchanlik darajasi 4 barobar oshirildi, internetga ulanish tezligi esa 1,5 marta ortdi. Shu bilan birga, undan foydalanish narxi 2013-yilga nisbatan 11,6 foizga kamaydi.

O‘tgan yili 500 dan ortiq yangi bazaviy mobil aloqa stansiyalari o‘rnatilishi hisobidan aloqaning ushbu zamonaviy, yuqori texnologiyalarga asoslangan tizimi abonentlari soni qariyb 20 million kishini tashkil etdi, ularga ko‘rsatilayotgan xizmatlar hajmi qariyb 26 foizga ko‘paydi.

Ayni paytda qishloq joylarda xizmatlar sohasi hali-beri yetarlicha rivojlanmaganini ham aytish joiz. Qishloqda aholi jon boshiga to‘g‘ri keladigan xizmatlar ko‘rsatish hajmi shahardagidan hali-hamon sezilarli darajada ortda qolmoqda. Ayni paytda qishloq joylarda aloqa xizmati, bank-moliya va kommunal xizmatlar sohasini rivojlantirish uchun katta salohiyat mavjudligini ham unutmashlik darkor.

Axborot kommunikatsiya texnologiyalari infrastrukturasi rivojlanish darajasi esa, 100 nafar aholi soniga nisbatan simli internet tizimining doimiy abonent-foydalanuvchilari miqdori; 100 nafar aholi soniga nisbatan statsionar va mobil aloqa vositalari foydalanuvchilari miqdori; shuningdek, 100 nafar aholi soniga nisbatan, keng polosali internetga ulanish qurilmalari soniga qarab belgilanadi.

Mamlakatimizda AKTni jadal rivojlantirish borasida davlat hamda xususiylar sektor sa'y-harakatlarini birlashtiradigan O'zbekiston axborot texnologiyalari korxona va tashkilotlari uyushmasi tashkil etildi. Bugun O'zbekiston axborot texnologiyalari bozorining o'nlab yetakchi kompaniyalari mazkur uyushmaga a'zo bo'ldi. Shu bilan birga, uyushma tomonidan elektron boshqaruv bo'yicha tashkil etilgan vakolat markazi hamkor kompaniyalarga beg'araz asosda ularning elektron boshqaruv sohasidagi tovar hamda xizmatlarini taklif etish uchun shart-sharoit yaratib bermoqda, ilmiy tadqiqotlar o'tkazmoqda, axborot jamiyatini shakllantirish g'oyalarini joriy etish borasida tushuntirish ishlarini amalga oshirmoqda.

Istiqlol yillarida O'zbekistonda telekommunikatsiyalar sohasi jadal rivojlandi va mamlakatimiz iqtisodiy salohiyatini yuksaltirish, aholiga xizmat ko'rsatishda bu sohaning ahamiyati tobora oshib bormoqda. Korxonalarning ishlab chiqarish quvvati ortmoqda, ularda eng yangi texnika va texnologiyalar joriy etilayotir. Barcha viloyat markazlarida shaharlararo raqamli stansiyalar o'rnatildi, xalqaro hamda viloyatlar ichidagi magistral aloqa liniyalarida optik tolali kabel va raqamli radioreleli liniyalar o'tkazildi, yangi televizion va radio uzatish moslamalari modernizatsiya qilindi hamda o'rnatildi, joylarda CDMA standartidagi radiodan simsiz foydalanish tizimi tatbiq etildi.

Mahalliy tarmoqda ikki milliondan ortiq raqamni o'z ichiga olgan ikki mingdan ziyod ATS mavjud bo'lib, ularning katta qismi raqamli formatda faoliyat ko'rsatmoqda. O'zbekiston telekommunikatsiyalari tizimi dunyoning o'nlab mamlakatlariga to'g'ridan-to'g'ri chiqadigan xalqaro kanallarga ega. Bunda optik tolali va yo'ldosh tizimlardan samarali foydalanilmoqda.

Sohada kuchli raqobat muhiti shakllangan. Mobil aloqa jadal rivojlanmoqda. Internet xizmatlarini taqdim etadigan operator va provayderlar, shuningdek, ushbu tarmoqdan umumiy foydalanish punktlari soni ko'payib borayotir.

Qo'shimcha stansiyaning o'rnatish orqali CDMA texnologiyasi bo'yicha «O'zbektelekom» AK mobil aloqa tarmog'i bilan yurtimiz aholisini qamrab olish darajasini 71 foizdan 84 foizga yetkazish; keng polosali multiservis xizmatlari

ko'rsatish maqsadida keng polosali ulanish tarmoqlari portali sonini 500 mingtadan oshirish ishlari shular jumlasidandir.

Shuningdek, milliy axborot tizimini yaratish, pochta va matbuot tarqatish tizimlarida aloqa ob'ektlarini avtomatlashtirilgan tizimlarga bog'lashni kuchaytirish, internet orqali obuna qabul qilish tizimini rivojlantirish yo'lida ham samarali ishlar amalga oshirilyapti. Loyihalar esa, asosan, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hisobiga hayotga tatbiq etilayotgani diqqatga sazovordir. Ayni chog'da aholiga internetga ulanish bo'yicha xizmat ko'rsatuvchi xo'jalik sub'ektlari soni 924, internet-kafelar 1035taga yetdi. Operator va provayderlarga internet xizmatlari uchun belgilangan tarif yil boshidagiga nisbatan 21,56 foizga kamaytirildi.

UZ domeni 1995-yil 29-aprel kuni ro'yxatdan o'tkazilgan bo'lib, tashkil etilganiga 25 yil to'ldi. UzNet – internet tarmog'ining O'zbekiston qismi, ya'ni yurtimiz hududida mavjud saytlar majmuining bugungi holati va rivojlanish istiqbollari xususida so'z yuritamiz.

UZ domen hududida o'sish tendensiyasilari quyidagi rasmda keltirilgan (3.2-rasm).

3.2-rasm. UZ zonasidagi domenlarning o'sish ko'rsatkislari¹⁷

2010-yil 25-fevral holatiga ko'ra, uz domen hududida 11 000-domen, 2011-yil 2- noyabrda 13 000-domen, 2013- yil oktabr oyida esa 17 000- domen ro'yxatdan o'tkazilgan. Joriy yilning 1-may holatiga ko'ra, milliy internet

¹⁷Internet ma'lumotlari asosida.

segmentidagi domenlar soni 17 855 tani tashkil etdi. Bundan ko'rinib turibdiki, keying to'rt yil ichida.

Bunday ijobiy miqdor o'zgarishlarini internet foydalanuvchilari soni borasida ham ko'rishimiz mumkin. O'zbekistonda internetdan foydalanuvchilar soni 2007- yilda 1 millionga yaqin, 2009- yilda 2,1 million nafarni tashkil qilgan bo'lsa, 2014- yil boshiga kelib, mobil internet foydalanuvchilarini hisobga olmaganda 7,1 million kishiga yetdi. Ya'ni keying besh yilda o'sish 6,5 baravarni tashkil qildi.

O'zbekistonda internetdan foydalanuvchilar soni haqidagi ma'lumotlar 3.3-rasmda keltirilgan.

3.3-rasm. O'zbekistonda internetdan foydalanuvchilar soni¹⁸

Yurtimizda internetdan foydalanuvchilar sonining ortishi o'zbek tilidagi saytlarning ko'payishiga sabab bo'lmoqda: o'zbek tilidagi internet-OAV – kun.uz, daryo.uz; sportga oid uff.uz, stadion.uz saytlari, ta'lim resurslari – ziyonet.uz, zyouz.com; jamoaviy bloglar – fikr.uz va opennet.uz, ijtimoiy tarmoqlar – muloqot.uz, sinfdosh.uz kabilarni shular sirasiga kiritishimiz mumkin.

UZ milliy domen tizimida ro'yxatdan o'tgan saytlar soni 16,8 mingdan oshganini ham shu o'rinda keltirib o'tish mumkin.

2013-yil mart oyi yakunlariga ko'ra, O'zbekistonda internet tezligi o'rtacha sekundiga 2,33 megabitni tashkil etdi. Net Index Explorer ma'lumotlariga ko'ra, ushbu ko'rsatkich bilan O'zbekiston jahonning 190 mamlakati orasida 174-o'rinni egallab turibdi.

¹⁸Internet ma'lumotlari asosida.

O'zbekiston hududida milliy qidiruv tizimidagi saytlarning tillar bo'yicha foizi haqidagi rasmda keltirilgan.(3.4-rasm)

3.4-rasm.www milliy qidiruv tizimidagi 11847 ta saytlarning tillar bo'yicha foizi¹⁹

Bugungi kunga kelib, barcha davlat muassasalari saytlarining o'zbek tilidagi talqini mavjud. Vikipediyaning o'zbek tilidagi talqinida ham maqolalar soni va sifati ortib bormoqda. 2003-yil dekabr oyida yaratilgan o'zbekcha vikipediya 2013-yil 4-yanvar holatiga ko'ra, 70 mingta maqola bo'lgan bo'lsa, 2014- yil 27-aprel holatiga ko'ra 127 565 tani tashkil etdi. Hozirda o'zbekcha Vikipediya resursida 16 234 ta foydalanuvchi ro'yxatdan o'tgan bo'lib, ulardan 101 tasi faol hisoblanadi.

Milliy axborot-kommunikatsiya tizimi rivoji uchun Prezidentimizning 2012-yil 21- martda qabul qilingan “Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini yanada joriy etish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Qarori hamda 2013-yil 27-iyunda qabul qilingan “2013-2020 yillarda O'zbekiston Respublikasining Milliy axborot-kommunikatsiya tizimini rivojlantirishning Kompleks dasturi”da axborot resurslari va tarmoqlarini jadal taraqqiy ettirish, davlat boshqaruvining barcha jabhalarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish, “elektron hukumat” tizimini rivojlantirish, telekommunikatsiya tarmoqlarini takomillashtirish, milliy axborot qidiruv

¹⁹Internet ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

tizimlari, milliy ijtimoiy tarmoqlar va boshqa zamonaviy axborot resurslarini rivojlantirish, keng ommaga targʻib etish hamda internet tarmogʻining milliy segmentini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari belgilab berilgan.

Net Index maʼlumotlariga koʻra, koʻchirib olish tezligi boʻyicha Oʻzbekistonda eng yaxshi koʻrsatkich Ucell ga tegishli – sekundiga 9,59 megabit. Turon Telecom (6,19 megabit), Uzonline (5,31 megabit), Beeline (2,87 megabit) va “Sharq Telekom” (2,44 megabit) kabi internet-servis provayderlar va operatorlar ham internet tezligi yaxshilar qatoriga kirgan.

Qayd etish joiz, 2013-yilning 4-aprelidan 2014-yilning 3-apreligacha boʻlgan vaqt oraligʻida Oʻzbekiston internet tezligi boʻyicha jahon mamlakatlari orasida 171-oʻrinni egallab turibdi. Unga koʻra, Oʻzbekistonda internetdan koʻchirish tezligi sekundiga 2,4 megabit, yuklash tezligi 2 megabit, mobil internetda koʻchirish tezligi 1,6 megabit, yuklash tezligi esa 0,5 megabitga teng. Oʻtgan bir yil ichida eng yuqori tezlik, Net Index maʼlumotlariga koʻra, 2013-yilning iyul oyida kuzatilgan boʻlib, oʻshanda tezlik sekundiga 3,73 megabitga yetgan, bu esa 190 mamlakat orasida 135-oʻrinni egallash imkonini bergan edi.

Taqqoslash uchun, soʻnggi bir yillik natijalar boʻyicha, Qozogʻiston 56- (tezlik – 13,83 megabit), Qirgʻiziston 81- (9,35 megabit), Tojikiston 68- (11,28 megabit), Ozarbayjon 142-oʻrinni (4,31 megabit) egallab turibdi.

Umumiy reyting boʻyicha eng tez internet Gongkongda (75,46 megabit), shuningdek, Singapur (60,5), Ruminiya(57,73), Janubiy Koreya(51,44), Shveysariya (48,83), Andorra (44,79), Litva(42,26), Shvetsiya (41,88), Yaponiya (41,85), Gollandiya (40,7), Makao (40,09) va Tayvanda(40) 40 megabitdan kam emas. Buyuk Britaniyada internet tezligi 26,68 megabitni tashkil qilsa (24-oʻrin), AQShda 22,56 (36-oʻrin), Rossiyada 22,17 (37-oʻrin), Xitoyda esa 18,24 megabitga teng (47-oʻrin).

Oʻzbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarni rivojlantirish vazirligi maʼlumotlariga koʻra, 2014-yil yanvar oyi holatiga koʻra, Oʻzbekistonning xalqaro internet tarmogʻiga ulanish tezligi sekundiga 10,3 gigabitni tashkil qiladi. 2012-yilda Oʻzbekistonda xalqaro aloqa tarmoqlaridan

foydalanishning umumiy tezligi o'tgan yilga taqqoslaganda 61,0% ga ortib, 7780 Mbit/s.ni tashkil etdi.

Bu haqda O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarni rivojlantirish vazirligi axborot xizmati xabar berdi.

2013-yilning 1 yanvar holatiga ko'ra ma'lumotlarga uzatish, xususan Internet tarmog'iga ulanish bo'yicha xizmatlarni taqdim etuvchi xo'jalik sub'ektlarining soni 930 taga, umumiy foydalanish punktlarining umumiy soni— 1063 taga yetgan. Operator va provayderlar uchun internet-xizmatlariga (tashqi kanal) o'rnatilgan tariflar 2012 -yil mobaynida o'rtacha 25,0 % ga pasaygan.

«International Telecommunications Union» tashkiloti odamlari eng ko'p tarmoqqa kiradigan davlatlar ro'yxatini tuzib chiqdi. Ro'yxatdagi 10 o'rinni 85,2 foiz bilan Shveysariya egalladi. Boisi mazkur davlatda internetning juda tez ishlashi talab etiladi. Zero, tarmoq aloqasi xalqaro hamkorlik va bankingga tayanuvchi mamlakat iqtisodiyotining bir xil me'yorda ishlashi uchun zarur. O'z navbatida, undan keyingi o'rinni Kanada band etdi. Bu yerdagi internet-bozorida raqobatni kuzatish amri mahol, shunga qaramay tarmoqqa ulanish tezligi borasida yomon ko'rsatkich qayd qilingan. Qizig'i, aynan Kanadada 86,8 foiz aholi o'z hayotini internetsiz tasavvur qila olmaydi. Keyingi pog'onada esa aksincha, juda kuchli raqobatga ega bo'lgan Buyuk Britaniya joylashgan. Britaniyada ulanish tezligining sifati yuqori darajada bo'lib, 87 foiz aholi umrini internetda ishlashga salmoqli vaqt ajratadi.

Eslatib o'tamiz, Finlyandiya Yevropa davlatlari ichida birinchilardan bo'lib shaxsiy domeniga ega bo'lgan va bir necha o'n yillar davomida mazkur infratuzilmani rivojlantirib kelayotgan mamlakat hisoblanadi. Daniya esa, ma'lumotlarga ko'ra, mobil internet tezligi bo'yicha faqat Koreya Respublikasidan ortda qolgan va uy interneti tezligi bo'yicha dunyoda 6 o'rinni zabt etgan.

Navbatdagi uch o'rinni Niderlandiya, Shvetsiya va Norvegiya egallagan. Niderlandiya hukumati butun mamlakatni «internetlashtirish» dasturini faol tarzda qo'llab-quvvatlagani tufayli ham ana shunday yutuqqa erishgan. Shvetsiya esa mobil internet tezligi bo'yicha jahonda 5 o'rinda turadi. Norvegiyada ko'p sonli

aholi turar joylari tog'li hududlarda joylashganligiga qaramay, hukumat va internet-provayderlar fuqarolarning katta qismiga tarmoqqa ulanish imkoniyatini yaratishga erishgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimov mamlakatimizni 2014-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2015-yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasida aloqa, axborotlashtirish va telekommunikatsiya texnologiyalari sohasi rivojlanishi masalalariga alohida e'tibor qaratdi.

Respublikamizda internetning o'tkazuvchanlik darajasi 4 barobar oshirildi, internetga ulanish tezligi esa 1,5 martaga ortdi. Shu bilan birga, undan foydalanish narxi 2013-yilga nisbatan 11,6 foizga kamaydi. O'tgan yili 500 dan ortiq yangi bazaviy mobil aloqa stansiyalari o'rnatilishi hisobidan aloqaning ushbu zamonaviy, yuqori texnologiyalarga asoslangan tizimi abonentlari soni qariyb 20 million kishini tashkil etdi, ularga ko'rsatilayotgan xizmatlar hajmi qariyb 26 foizga ko'paydi.

2013-2020-yillarda O'zbekiston Respublikasining Milliy axborot-kommunikatsiya tizimini rivojlantirish kompleks dasturi qabul qilindi. Ushbu dastur doirasida amalga oshirilayotgan loyihalar 2014-yilda mamlakatimizda barcha avtomat telefon stansiyalarini raqamli tizimga o'tkazishni yakunlash uchun zamin yaratdi. Bu esa xalqaro axborot tarmoqlaridan foydalanish tezligini sezilarli darajada oshirish imkonini berdi.

Yuqori texnologiyalarga asoslangan xizmatlar orasida keyingi yillarda aloqa va axborotlashtirish xizmatlari jadal rivojlanmoqda. Ushbu xizmatlar hajmi so'nggi besh yilda 3,3 barobar, o'tgan 2014 -yili esa 24,5 foizga o'sdi. Aholi, jumladan, mamlakatimizning olis hududlarida yashayotgan aholining axborot-kommunikatsiya texnologiyalari xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini kengaytirish masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Masalan, 2014-yilda yurtimizning qator olis tumanlarida 2 ming kilometrdan ziyod optik tolali aloqa tarmoqlari barpo etildi.

“O‘zbektelekom” AK zimmasidagi vazifalarni o‘z vaqtida va sifatli amalga oshirish uchun 2005-yilda Internet provayderlarga global Internet tarmog‘i resurslariga ulanishni ta’minlovchi “O‘zbektelekom” AK Xalqaro paketli kommutatsiya markazi (XPKM) tashkil etilgan.

Foydalanuvchilarning Internet xizmatlariga bo‘lgan talab va ehtiyojlarini yanada to‘liq ta’minlash, shuningdek, kelgusida ma’lumotlar uzatish tarmoqlari xizmatlarini rivojlantirish uchun 2011-yilda Toshkent shahrida XPKM vositalari texnik o‘tkazish qobiliyati 2,5 Gbit/s.dan 10 Gbit/s.gacha (4 marta), 2012-yilda esa 10 Gbit/s.dan 40 Gbit/s.gacha (4marta) kengaytirildi.

O‘zbekiston Respublikasi hududida xalqaro aloqa xizmatlariga ehtiyoj hamda o‘tib borayotgan talablarni, shuningdek, tranzit sig‘imiga bo‘lgan talab va ehtiyojlarni hisobga olib hamda O‘zbekiston Respublikasida Internet xizmatlarini yanada rivojlantirish bo‘yicha kechiktirib bo‘lmaydigan chora-tadbirlarni qabul qilish uchun mavjud o‘tkazish qobiliyatini oshirish va chegaradosh mamlakatlar operatorlari bilan yangi chegaraga o‘tish nuqtalarini qurish bo‘yicha loyihalar amalga oshirildi. Xususan, Qo‘ng‘irod (O‘zbekiston) – Beyneu (Qozog‘iston), Paxta (O‘zbekiston)–Abay(Qozog‘iston), Keles(O‘zbekiston)– Jibik Joli q. (Qozog‘iston), Keles (O‘zbekiston)–Sarag‘och (Qozog‘iston), Denov (O‘zbekiston) – Chirtak (Tojikiston), Andijon (O‘zbekiston) – Osh (Qirg‘iziston), Olot (O‘zbekiston) – Turkmanobod (Turkmaniston), Termiz (O‘zbekiston) – Hayraton (Afg‘oniston) va boshqa uchastkalarda xorijiy mamlakatlar operatorlari bilan yangi o‘tish nuqtalari foydalanishga topshirildi.

Yuqorida amalga oshirilgan chora-tadbirlar natijasida, keyingi 5 yil mobaynida Internet xalqaro tarmoqlariga ulanish bo‘yicha kanallarning umumiy tezligi 15 martadan ortiq oshirildi va hozirgi vaqtda 19 250 Mbit/s.dan iborat. Bu davrda 1 Mbit/s. uchun o‘rnatilgan tarif esa 14,5 marta kamaytirilib, 233,27 AQSh dollarini tashkil etmoqda.

Bugungi kunda “O‘zbektelekom” AK tomonidan WiFi texnologiyasi bo‘yicha Internet tarmog‘iga ulanishni taqdim etadigan uskunalarni barcha montaj

qilish va sozlash ishlari yakuniga yetkazildi, shuningdek, Internet xizmatidan foydalanish uchun oldindan to'lov kartalari chiqarilgan.

“O‘zbektelekom” AK Wi-Fi tarmog‘ining qulayligi shundaki, foydalanuvchilar bir karta yordamida “O‘zbektelekom” AK tarmog‘ida mavjud bo‘lgan barcha obyektlarida Internet xizmatidan foydalana oladilar. Agar abonent, masalan, kartani Xiva shahrida sotib olgan bo‘lsa, undan Termiz shahrida ham, Qarshi va Shahrisabz, shuningdek, “O‘zbektelekom” AK Wi-Fi tarmog‘i qoplash zonasining boshqa joylarida ham foydalanishi mumkin.

Hozirgi vaqtda “O‘zbektelekom” AK Wi-Fi tarmog‘i qoplash zonasi o‘zida 27ta obyektni jamlagan:

- Xorazm viloyati: “Ichan Qal’a” muzeyi, Urganch shahri aeroporti, Urganch shahri markaziy temir yo‘l vokzali;

- Qashqadaryov viloyati: Qarshi shahri aeroporti va temir yo‘l vokzali, “Abdulaziz” madrasasi, “Al Jarroh” majmuasi, Qarshi shahr o‘lkashunoslik muzeyi, “Shahrisabz” mehmonxonasi, “Daorus-Saodat” majmuasi, “Oqsaroy” majmuasi, “Ko‘k gumbaz” majmuasi, Amir Temur muzeyi;

- Surxondaryo viloyati: Termiz aeroporti va temir yo‘l vokzali, “Meridian” mehmonxonasi, “Surxon” mehmonxonasi, “At-Termiziy avliyo ota” tarixiy majmuasi;

- Toshkent viloyati: “Chinaras” restorani, “Xumson” dam olish zonasi, “Archazor” dam olish zonasi, “Xo‘jakent” dam olish zonasi, “Yangiobod Chotqol Marvariti” dam olish zonasi, “Kumushkon” dam olish zonasi, “Gornyak” NTMK dam olish zonasi, “Kichik Chimyon” dam olish zonasi, Chimyon Osma (Kanat)-suyanchiqli tabiiy chegara yo‘li.

“O‘zbektelekom» AK xalqaro internet tarmog‘iga ulanish bo‘yicha kanallarda tashkil etilgan umumiy tezligini 2013-yil mobaynida 1,3 marotaba o‘sdi va bugungi kunda 10 Gbit/s. dan ortiqni tashkil etmoqda.

Shuningdek, internetga ulanish texnik imkoniyati 2011-yil boshiga solishtirganda 16 marta, 2012-yil boshiga solishtirganda 2,12 marta oshirildi.

Provayderlar uchun internet kanali tezligining 1 Mbit/s. narxi 2013-yil boshiga solishtirganda 26%,(yoki 2012-yil boshiga solishtirganda 41%, 2011-yil boshiga solishtirganda 2,7 marotaba) tushirildi va bugungi kunda oyiga 312,58 AQSH dollari tashkil etadi. Hozirgi vaqtda «O‘zbektelekom» AK mahalliy Internet provayderlariga mavjud talablar evaziga Internet tashqi kanallari tezligini to‘rt marttadan ortiq oshirish texnik imkoniyatiga ega.

Bugungi kunda «O‘zbektelekom» AK Internet tarmog‘iga ulanish tezligi texnik imkoniyatini yanada oshirib, 100 Gbit/s. gacha yetkazish bo‘yicha ishlar olib borilmoqda va ularni hududiy tamoyilga muvofiq, bundan tashqari, jahonning turli «telexauslaridan» yoki resur egalaridan axborot-resurslarini olishni zahiralash ishlari amalga oshirilmoqda

«O‘zbektelekom» AK hamda vazirlik tizimidagi boshqa tegishli tashkilotlarga aholiga ko‘rsatilayotgan internet xizmatlari sifati va ko‘lamini oshirish yuzasidan chora-tadbirlarni amalga oshirish bo‘yicha tavsiyalar berildi.

So‘nggi 3 yilda mamlakatimizda internet va ko‘rsatilayotgan xizmatlar ko‘lamini rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratib berish maqsadida, «O‘zbektelekom» AK tegishli davlat organlari bilan kelishgan holda xalqaro internet kanallari uchun operator va provayderlar tomonidan to‘lanadigan ijara tariflari 2,5 barobarga kamaytirildi.

Mamlakat internet provayderlari (Misol uchun: MChJ «Texnoprosistem», QK «Buzton», MChJ «DosT Link», QK «Sarkor Telecom», QK MChJ «Unitech», QK MChJ «NetCity», MChJ «Amaliy Aloqalar Biznesi», MChJ «Skyline») jismoniy shaxslar uchun internet xizmatlari tariflarini 15% dan 80% gacha arzonlashtirgan.

Misol uchun, milliy opreator «O‘zbektelekom» AK tomonidan eng kam abonent to‘lovlari asosida tashqi trafikka ulanish imkonini beruvchi tarif rejalari joriy qilingan (jismoniy shaxslar uchun tarif narxlari bugungacha o‘rtacha 47 % ga arzonlashtirilgan).

«O‘zbektelekom» AK tomonidan taqdim etilgan ma’lumotlarga ko‘ra, operator tomonidan joriy yilda ko‘rsatilayotgan internet xizmatlar ko‘lamini

kengaytirish, tarif rejalarini ko'rib chiqib, abonent to'lovlarini kamaytirish rejalashtirilgan.

Mamlakatning barcha hududlarida internet tarmog'iga ulanishning texnik imkoniyatlarini yanada yaxshilash, turli xalqaro Yevropa hamda Osiyo mamlakatlari provayderlaridan ma'lumotlar olishni yanada yaxshilash, hududlarda internet tarmog'iga ulanishni zahirilash bo'yicha loyihalar amalga oshirilmoqda.

O'zbekistonda 2015-yil fevralida simli internet tezligi soniyasiga 3,31 Megabitni, mobil internet tezligi esa 2,74 Megabitni tashkil etmoqda. Bu haqda Net Index Explorer hisobotida ma'lum qilindi. Mobil internet tezligi bo'yicha O'zbekiston 113 mamlakat ichida 102-o'rinni, simli internet tezligi bo'yicha esa 197 mamlakat ichida 174-o'rinni egallagan. Simli internet tezligi o'tgan yilning shu davriga nisbatan soniyasiga 0,71 Megabitga, mobil internet tezligi esa soniyasiga 1,08 Megabitga o'sgani qayd etilgan.

Internet provayderlar orasida Sarkor Telecom, Net Television (FiberNet) va "O'zbektelekom" tezlik borasida yetakchilar sifatida ko'rsatilgan. Mobil operatorlardan esa Uzdunrobita sifatida ko'rsatilgan UMS soniyasiga 4,51 Megabit, Daewoo Unitel sifatida ko'rsatilgan Beeline soniyasiga 1,55 Megabit tezlikka ega internet taqdim etishi qayd etilgan.

IV. HAYOT FAOLIYATI XAVFSIZLIGI

4.1 Asosiy tushunchalar

Fan-texnika taraqqiyoti insonning mehnat faoliyatida talay qulayliklarni yaratish bilan birga inson hayoti uchun zararli bo'lgan ba'zi bir omillarni kelib chiqishiga ham olib keldi. Sanoatda elektr quvvatidan keng foydalanish yo'lga qo'yildi. Hozirgi paytda har qanday elektr qurilma elektr toki bilan ishlaydi. Shu sababli elektr toki ta'sirida ro'y berishi mumkin bo'lgan baxtsiz xodisalar va ulardan saqlanish muhim masalalar qatoriga kiradi. Elektr tokining eng xavfli tomoni shundaki, bu xavfni oldinroq sezish imkoni yo'q. Shuning uchun ham elektr toki xavfiga qarshi tashkiliy va texnik chora tadbirlarni belgilash, to'siq vositalari bilan ta'minlash, shaxsiy va jamoa tizimlarini o'rnatish nihoyatda muhim.

Umuman, elektr toki ta'siri faqat biologik ta'siri bilan chegaralanib qolmasdan, balki elektr yoyi, magnit maydoni hamda statik elektr ta'sirlar ham bo'lib, ularni bilish har bir kishi uchun kerakli va zaruriy ma'lumotlar jumlasiga kiradi. Hozirgi vaqtda radio va elektron qurilmalarning rvdio telemetriya, radionavigatsiya va boshqa elektromagnit tebranishlarga asoslangan apparatlarning keng qo'llanishi, ko'pchilik kishilarning radioapparatlar, uyali telefonlar va kompyuterlardan foydalanishi elektromagnit tebranish to'lqinlaridan muxofazalanish chora-tadbirlarini amalga oshirishni taqozo etadi. Ayollar liboslarini namoyish qilishni takomillashtirish maqsadida Web sahifa yaratishda dasturchi quyidagi xavfli va zararli omillar ta'sirida bo'ladi:

Omillar:

1. Moanitorning elektromagnit nurlanishlari.
2. Ekranda statik elektr razryadning hosil bo'lishi.
3. Ul'trabinafsha nurlanishlar.
4. Infraqizil nurlanishlar.
5. Rentgen nurlari.
6. Yorug'lik tasvirining yorqinligi.

7. Yorug'lik oqimining lippillash darajasi.
8. Ko'rish maydonida yorqinlikning notekis taqsimlanganligi.
9. To'g'ridan-to'g'ri yaltirash darajasining yuqoriligi.
10. Yoritilganlik darajasining yuqori yoki pastligi.
11. Havodagi chang zarrachalari.
12. Havoning ionlanishi darajasining o'zgarishi.
13. Havo namligining o'zgarishi.
14. Ish zonasida havo oqimining o'zgarishi.

Kimyo omillar: Havo tarkibidagi: uglerodlar oksid, ozon, ammiak, formaldegid, polixlorli bifenillarning hosil bo'lishi.

Psixofiziologik va mikrobiologik omillar:

1. Diqqat va ko'rishining zo'riqishi.
2. Zukkolik va hissiyotning zo'riqishi.
3. Uzoq davom etuvchi muvozanatli zo'riqish.
4. Ish jarayonining bir xilligi.
5. Vaqt birligida ishlab chiqiladigan axborot xajmining ko'pligi.
6. Ish joylarining noto'g'ri tashkil qilinishi.
7. Havodagi mikroorganizmlar miqdorining yuqoriligi.

Ish joylarini tashkil qilish

Kompyuterni xonada to'g'ri joylashtirish va to'g'ri loyixalanib, o'rnatilgan yoritgichlar foydalanuvchini ko'rishini yaxshi ta'minlaydi, asab tizimiga qo'shimcha zo'riqish bermaydi, operatorni normallashi faoliyatini ta'minlaydi, ish jarayonidagi xatolarni keskin kamaytiradi. Kompyuterlarni alohida xonalarga 5-6 displaydan ortiq bo'lmagan holda joylashtirish tavsiya qilinadi. Bu eng avvalo mikroiklimni yo'l qo'yilgan qiymatlari parametrlarini ta'minlashga imkon beradi. Sanitar normalarga muvofiq bitta foydalanuvchi uchun 5m^2 maydon, hajmi 20m^3 dan kam bo'lmasligi kerak. Gigienik nuqtai nuqtai nazardan kompyuterni shunday joylashtirish kerakki, ekrandan ko'zni ko'targanda, xonadagi eng uzoqda joylashgan narsa ham ko'rsin. Operatorning ish joyini kirish eshigiga yuzi qaragan holda joylashtirish eng samarali hisoblanadi. Eng uzoq masofaga nigohni o'tkazish

imkoni-kompyuterda ishlagandagi ko'rish tizimining og'irligini kamaytirishni eng samarali usuli hisoblanadi. Ish joylarini kompyuterdan devorgacha bo'lgan masofa 1m dan kam bo'lmagan holda xonaning burchaklariga yoki devorga qaratib joylashtirish, derazadan tushgan yorug'lik ko'z uchun ortiqcha zo'riqish bo'lmashligiga yordam beradi. Shuning uchun ham kompyuterni derazaga qaratib joylashtirmaslik darkor. Agar bir xonada bir necha kompyuterlar joylashgan bo'lsa, elektromagnit nurlarning ta'sirini kamaytirish uchun bir manitor ekranidan ikkinchisining orqa devorigacha masofa 2 m dan kam bo'lmashligi kerak.

Sanitar qoidalarga muvofiq shaxsiy kompyuterlar joylashgan xonada aralash yoritilganlik, ya'ni tabiiy va sun'iy bo'lishi kerak. Tabiiy yoritilganlik iloji boricha shimolga va shimoliy sharqqa yo'naltirilgan bo'lishi, imkoni bo'lmasa, jadal quyosh nuri janubiy va g'arbiy derazalardan yaltillashlar yuzaga keltirmasligi va ishlashga xalaqit qilmasligi uchun derazalarni pardalar, jalyuzlar yoki tashqi to'sqichlar bilan ta'minlash kerak. Ish joyi derazaga nisbatan yonlanmasiga joylashgan bo'lib, tabiiy yorug'lik chap tarafdin tushishi maqsadga muvofiq. Kompyuterlar shunday joylashishi kerakki, yoniq ekran boshqa operatorning ko'rish maydoniga tushmasligi, ekranda tabiiy va sun'iy yoritilganlikning aksidan yaltillashlar bo'lmashligi kerak.

Ko'rish sharoitini baxolash uchun yaltillaganlik tushunchasi kiritiladi. Yaltillaganlik-ko'rish funksiyasini buzilishiga olib keluvchi yaltillagan yuzlarning kuchaygan yorug'ligi bo'lib, obektni ko'rishni yomonlashtiradi. Yaltillamaslikning birligi- kg/m^2 . 30 ming kg/m^2 ga teng yorug'lik ko'zni ko'r qiladi. Yaltillaganlik haddan tashqari asabiylashuvini yuzaga keltiradi. Shuning uchun sanitar qoidalar yorug'lik keltiradi. Shuning uchun sanitar qoidalar yorug'lik manbaidan to'g'ridan-to'g'ri paydo bo'ladigan yaltillaganlikni chegaralaydi. Deraza, yoritgichlardan tushgan yorug'lik ko'rish maydonida 200 kg/m^2 dan oshmasligi kerak. Ekran, stol, klaviatura kabi ish yuzasidan qaytgan nurlardan hosil bo'ladigan yaltillaganliklarni ham chegaralash kerak. Bu yoritgichlarni to'g'ri tanlab, ish o'rinlarini tabiiy va sun'iy yoritgichlarga nisbatan to'g'ri joylashtirish hisobiga

amalga oshadi, bunda yaltillashlarning yorug‘ligi displey ekranida 40 kg/m^2 dan oshmasligi kerak.

Mutaxassislarning tavsiyasiga ko‘ra devorlar, mebellar och sut rangda, shipdan nur qaytarish koeffitsienti 0.7- 0.8, devordan va poldan 0.6 va 0.3 bo‘lishi kerak. Bunga shipni oq ranga, devorlarni och sariq va qizg‘ish ranga bo‘yash natijasida erishish mumkin. Umumiy yoritish uchun lyuminessent lampalar ishlatilishi natijasida ulardan yorug‘lik oqimi kuchlanishining o‘zgarishiga qattiq bog‘liq bo‘lganligi sababli yoritilganlikning tebranishi yuzaga keladi, bu o‘z yo‘lida ko‘zni har safar adaptatsiya qilishiga, toliqishiga olib keladi. Shuning uchun mahalliy va umumiy yoritgichlar sifatida yuqori chastotali, yonishini nazorat qiluvchi uskunali gazorazryadli lampalar ishlatilishi kerak. To‘g‘ri tanlangan, ya’ni eng kamida Shvetsiya o‘lchovlar va sinovlar Milliy komiteti tomonidan qabul qilingan MRK(II) talablariga javob beradigan va kerakli sertifikat bo‘lgan kompyuterlarda ishlaganda foydalanuvchi sog‘lig‘ini saqlash maqsadida quyidagi qiyin bo‘lmagan qoidalarga rioya qilish kerak:

- ish joyi qulay bo‘lishi va tayanch-harakat apparatini hamda qon almashishini normal ishlashini ta’minlash kerak;

- kun davomida videoterminalda umumiy ishlash davomiyligi 4 soatdan oshmasligi, videoterminalda uzluksiz ishlash 1.5-2 soatdan ko‘p bo‘lmasligi, har bir soat ishdan so‘ng kamida 10-15 minut tanaffuz qilish, shu paytda o‘rindan turib, ko‘z, bel, qo‘l va oyoq uchun maxsus mashqlar qilish kerak.

- normal ko‘rish qobiliyatida ko‘z ekrandan qo‘l cho‘zganchalik (ya’ni 60-70 smdan kam bo‘lmagan) masofada bo‘lishi va yiliga kamida bir marotaba ko‘z vrachiga tekshirtirib turish kerak;

- bir soat mobaynida 10 mingdan ortiq klavishni bosish kerak emas;

- monitor ekranida yaltillashlar paydo bo‘lishiga yo‘q qo‘yilmasligi kerak;

- xomilador ayollarning kompyuterda ishlashiga ruxsat berilmaydi.

Elektr toki, elektromagnit nurlanishlarning organizmga ta'siri va ularida himoyalanish

Hozirgi zamon elektr qurilmalari, shu jumladan eng zamonaviy kompyuterlar ham sanoat chastotasidagi 50Gs li elektr toki bilan ishlaydi. Bunday toki 0.6-1.5 mA miqdoridagi tok o'tsa muskullar tartibsiz qisqarib, inson o'z a'zolari qismlarini boshqarish qobiliyatidan mahrum bo'ladi, ya'ni elektr simini ushlab turgan bo'lsa, panjalarini yecha olmaydi. Bunday tok chegara miqdoridagi ushlab qoluvchi tok deyiladi. Agar tok miqdori 25-50 mA ga etsa, unda tok ta'sir ko'rsatadi, buning natijasida nafas olish qiyinlashadi. Ta'sir qiluvchi tok miqdori 100mA dan ortiq bo'lsa, u yurak muskullariga ta'sir ko'rsatadi va yurakning ishlash tartibi buziladi, natijada qon aylanishi tizimi butunlay ishdan chiqadi va bu holat o'limiga olib keladi. Eng zararli tok chastotasi 20 Gs dan kam toklarning ta'sir darajasi kamayadi. Katta chastotadagi elektr toklarida tok urish bo'lmaydi, lekin kuyishi mumkin. Elektr kuchlanish qancha yuqori bo'lsa, u shuncha xavfli hisoblanadi.

Elektr qurilmalar, elektron hisoblash mashinalari va kompyuter bilan ishlashda, ularning tok o'tkazuvchi qismlarining izolatsiya qobig'i yemirilishi oqibatida, ularning korpusida elektr kuchlanganligi paydo bo'lishi mumkin. Shuning uchun ular qaysi joyda va qanday binoda ishlatilashidan qat'iy nazar, ularning korpusida elektr kuchlanganligi paydo bo'lishi mumkin. Shuning uchun ular qaysi joyda va qanday binoda ishlatilishidan qat'iy nazar, ularning metall korpuslarini yerga ulab muhofazalanadi. Yerga ulab muhofaza qilish qurilmasining umumiy qarshiligi, yilning hamma fasllari uchun, 1000 V kuchlanishiga bo'lgan elektr qurilmalarda 4 Om dan katta bo'lmasligi kerak.

Elektr qurilmalarining tok o'tmaydigan metall qismlarini oldindan nolga ulab muhofaza qilish deb yuritiladi. Agar elektr qurilmasi korpusida inson hayoti uchun xavfli kuchlanish hosil bo'lib qolsa, uni tezda o'chirish uchun muhofazalovchi avtomatik o'chirish qurilmalari o'rnatiladi. Ular elektr asbobni 0.2 c dan oshmagan vaqt davomida o'chirish imkoniyatini berish kerak.

Elektromagnit maydonning elektr kuchlanganligining eng katta miqdori:

-Elektromagnit maydon kuchlanganligining elektr tashkil etuvchisining videomanitor yuzasidan 50 sm masofadagi qiymati-10V/m;

-Elektrmagnit maydon kuchlanganligining magnit tashkil etuvchisining videomonitor yuzasidan 50sm masofadagi qiymat-0.3 V/m;

- Elektr maydon kuchlanganligi talabalar uchun 15 kV/m va katta yoshdagilar uchun 20 kV/m va katta yoshdagilar uchun 20 Vt/m² dan oshmasligi kerak.

Elektr qurilmalari, SHK va kompyuterlardan foydalanishda turli xildagi yonishlar xavfi doim mavjuddir. Zamonaviy kompyuterlarda elektron sxemalarning elementlarini joylashish zichligi juda yuqoridir, ulash simlari, kommunakatsion kabellar bir-biriga juda yaqin joylashgan. Ulardan tok oqqanda, katta miqdorda issiqlik ajraladi, ba'zi bo'limlarda harorat 80-100 S gacha ko'tarilishi mumkin. Bu ularning izolyasiya qobig'ining erishiga, o'tkazgich qismlarining ochilib qolishiga, oqibatda qisqa tutashuv bo'lib, uchqun chiqishi va yonib ketishiga olib kelishi mumkin.

Ortiqcha issiqlikni yo'qotish uchun havoni kondensiyonlash va ventilyasiya tizimi xizmat qiladi. Lekin bu tizmlar mashinazallari va boshqa xonalar uchun qo'shimcha yong'in xavfini yuzaga keltiradi, chunki bir tarafdin, yong'in sodir bo'lganda, ularni xonalarga tezda tarqalishiga yordam beradi.

Elektr qurilmalariga tok alohida yong'in xavfi bo'lgan kabel simlari orqali uzatiladi, yonuvchi izolyatsiya materialining mavjudligi, elektr uchquni va yaqinlashish qiyinligi kabel liniyalaridan yong'in yong'in chiqishi va rivojlanishi ehtimoli yanada kattaligidan dalolat beradi. Shuning uchun kabel simlari yonmaydigan materiallardan tayyorlangan, olib-qo'yiluvchi texnologik pol ostidan o'tishi kerak. Hisoblash markazlaridagi xonalarda yong'in jo'mraklari yo'lkalarga zina maydonchalariga, kirish joylariga o'rnatiladi. Olov o'chirgichlari 40-50 sm² ga bittadan o'rnatiladi. Yong'in signalizatorlari va avtomatik yong'in o'chirish qurilmalari o'rnatiladi.

Yong'in xavfsizligi

Yong'inlar aloqa korxonalari , xalq xo'jaligining hamma tarmoqlari, qishloq xo'jaligi va turar joylarda yuz berishi mumkin bo'lgan, yetkazadigan zarari jihatidan tabiiy ofatlarga tenglashishi mumkin bo'lgan hodisa hisoblanadi. Yong'inlar katta moddiy zarar keltirishi bilan birga, ogir baxtsiz xodisalar, zaharlanish ,kuyish natijasida kishilar hayotini olib ketgan hollar ko'plab uchraydi.

Shuning uchun ham yong'inga qarshi kurash barcha fuqarolarning umumiy burchi hisoblanadi va bu ishlar davlat miqyosida amalga oshiriladi.

Umuman yongin chiqmasligini ta'minlash,yong'in chiqqan taqdirda ham uning rivojlanib, tarqalib ketishining oldini olish, moddiy boyliklarni inson salomatligi va uning hayotini saqlab qolishga qaratilgan chora tadbirlar bo'lib,bu masalalar mexnatni muhofaza qilishning tarkibiy qismi hisoblanadi .

Bizning vazifamiz yong'in haqida asosiy tushunchalar berish bilan birga, unga qarshi samarali kurash olib borish, yong'inni uchirishda qo'llaniladigan birlamchi vositalar , har xil tadbirlar bilan o'quvchilarni tanishtirishga qaratilgan .

Yong'inning sabablari: isitish pechlarini qurish yoki ishlatish qoidalarini buzish, ishlab chiqarish yoki uyda olovni ehtiyotsizlik bilan ishlatish, kerosin bilan ishlayotganda yoritish yoki qizdirish asboblariidan noto'g'ri foydalanish yoki noto'g'ri o'rnatish,yashin yoki statik elektr razryadlarini ishlatish. Mashinalar va ishlab chiqarish jixozlaring nosozligi hamda ularni ishlatish qoidalariga rioya qilmaslik sabab bo'ladi.

Yong'ini oldini olish uchun tadbirlar: tashkiliy, texnikaviy tadbirlar qo'llash kerak bo'ladi.

4.2.Favquloddagi holat kriteriyalari

«Favqulodda holat» tushunchasining ta'rifi har xildir. Ayrim Amerikalik tadqiqotchilarning aytishicha, favquloddagi xolatlarni, to'satdan, kutilmagan vaziyat deb, kechiktirib bo'lmaydigan harakatlar bajarish bilan belgilaydilar. Favquloddagi xolat tushunchasi «xavf» va «tavakkal» tushunchalari bilan

bog'langan. Tadqiqotchilar shuni ko'rsatadiki, ya'ni, sanoatdagi halokatlar (avariyalar), qachon ular tomonidan kelib chiqqan nomaqbul oqibatlari odamning yashash faoliyatini ijtimoiy strukturasiga xavf keltirmasagina, shu vaqtda favquloddagi holat deyiladi.

Ularning tasnifi asosiga, oldindan mo'ljallab qo'yilgan yoki mo'ljallab qo'yilmagan favquloddagi hodisalarga kiradi. Qayd qilingan turlarining 1-siga ijtimoiy – siyosiy majoralar, 2-siga favquloddagi xolatning 3 ta sinfi (tabiiy ofatlar, texnogen katastrofalar va «kombinatsiyalashgan» favquloddagi holatlar) kiradi.

Favquloddagi holatning eng muhim xususiyatlarining tuzilish xususiyatlaridir (rivojlanishi), davomiyligi bo'yicha hamma hodisalarni «portlovchi» va «silliq»larga bo'lish mumkin. Birinchi turdagi favquloddagi hodisaning rivojlanish davomiyligi bir necha soniyadan to bir necha soatgacha bo'ladi. Bunday ekstremal hodisalarga tabiiy ofatlar va ayrim turdagi texnogen katastrofalar (yirik AES, TES, va boshqalar) misol bo'lishi mumkin, 2-turdagi favquloddagi hodisalar rivojlanishi davomiyligi bir necha o'nlab soatlarda hisoblanishi mumkin.

Tarqalish masshtabiga qarab, favqulotdagi hodisalar: Lokal (ob'ektni), mahalliy, regional, milliy va globallarga tasniflanadi.

Lokal favquloddagi hodisalar xalq xo'jaligining ayrim ob'ektlarida (korxonalarda, sanoat tozalash inshootlarida, omborxonalarda va narsalar saqlaydigan va boshqalar) vujudga keladi. Favquloddagi xolatning oqibatlari shu ob'ektlarda o'zlarining kuchlari va o'z resurslari hisobiga yo'qotiladi.

Mahalliy - favquloddagi hodisalar, aholi yashaydigan punktlarda, shaharda bir yoki bir necha tumanlarda, shuningdek, viloyat doirasida sodir bo'lganlari kiradi. Ularning oqibatlarin tugatishda viloyat resurslari jalb qilinadi.

Regional- favquloddagi holatlar bir necha viloyatlar hududini yoki iqtisodiy rayonlarini egallaydi.

Milliy - bu bir qancha iqtisodiy rayonlarning hududlarini o'z ichiga oladi, ammo davlat tashqarisiga o'tib ketmaydi.

Global –favquloddagi hodisalar boshqa davlatlarga ham tarqaladi. Bularning

oqibatlari davlat yoki xalqaro birlashmalarning hisobiga tugatiladi.

Jadvalda keltirilgan boshqa «texnogen katastrofalar» xozirgi adabiyotlarda ko‘pincha ekologik deb aytiladi.

3. Har qanday texnogen favquloddagi xodisaning vujudga kelishi, shu jumladan, texnogen katastrofalarning sodir bo‘lishida bosh rolni odam o‘ynaydi. Ekspertlarning baholashi bo‘yicha, odamlarning xatosi AES dagi ekstremal holatning 45 foiz aviakatastrofalarning 60 foizi va dengizdagi katastrofalarning 80 foiz tashkil etadi.

Favquloddagi holat jarayonini rivojlanishini (shu jumladan texnogen katastrofalarni) 3 ta bosqichga bo‘lish maqsadga muvofiq;

Yuzaga kelishi,eng yuqori nuqtasi (kulminatsiya) va so‘nish.Birinchi bosqichida texnogen katastrofalarning zamini tuziladi: juda ko‘p texnik nosozliklar to‘lanadi.: uskunalarni ishlashida to‘xtashlar kuzatiladi: unga xizmat ko‘rsatuvchi xodim xatolarga yo‘l ko‘yadi; ob’ekt tashqarisiga chiqmaydigan katastrofik bo‘lmagan avariylar sodir bo‘ladi, ya’ni texnik tavakallik ortib boradi.

XULOSA

Bitiruv malakaviy ish mavzusini yoritish jarayonida eng avvalo kirish qismidan boshlab, bugungi kundagi xizmat tushunchasi borasida muloxaza yuritildi. So‘ng xizmatlarning nazariy qismiga e‘tibor qaratilib, bunda hozirgi sharoitda xizmatlarning mohiyati va uning nazariy asoslari, ularni aniqlash uslublari to‘g‘risida batafsil ma’lumotlar keltirilgan.

Ushbu bitiruv malmkaviy ishi yangi zamonaviy xizmatlardan foydalanish xolatini aniqlash va O‘zbekiston Respublikasi davlat boshqaruvida uni joriy etish va takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Axborotlashgan jamiyat ko‘plab tashkilotlarni “Elektron xukumat” konsepsiyasini qabul qilishga undamoqda. Ular aholiga integratsiyalagan elektron ko‘rinishidagi xizmatlarni taklif qilish, axborot tengsizligini bartaraf etish, butun umr davomida o‘qishni tashkil qilish, mijozlar bilan munosabatlarni qayta ko‘rib chiqish, iqtisodiy o‘sishga ko‘maklashish, eng ma’qul qoida va me’yorlarni hamda ko‘pchilik insonlar ishtirokidagi boshqaruv formalarini yaratish imkoniyatlarini qidirmoqdalar.

Hozirgi davrda internet tarmog‘idan foydalanuvchi har bir mijoz ma’lum ma’lumotlarini hukumat portalidan oladi bu esa davlat va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarni yaxshilashga turtki bo‘ladi.

Hozirgi kunga kelib davlat hokimiyati va boshqaruv organlari o‘zlarining web saytlariga ega shu bilan birga davlat hokimiyati va boshqaruv organlarining 52% web saytlarining o‘zining joriy faoliyatida axborotlarning har kuni yangilamaydi.

Olib borilgan tadqiqotlar va izlanishlar natijasida quyidagilarga erishildi:

- Yangi zamonaviy xizmatlar tushunchasi va uning mohiyati ochib berildi.
- Zamonaviy xizmatlar tasnifi keltirildi.
- O‘zbekistonda xizmatlarni rivojaltirish chora tadbirlari ishlab chiqildi.

Ushbu malakaviy ishida xayot faoliyatining xafsizligi ya’ni sanoat korxonalarida baxtsiz xodisalar va kasb kasalliklarini tekshirish va xisobga olish

xamda aloqa korxonalari va tashkilotlarida mehnat muxofazaci bo'yicha ishlarni tashkil qilish masalarilari ko'rib chiqilgan:

- ishlab chiqarishda ro'y beradigan baxtsiz hodisalar va kasb kasalliklarini tekshirish va hisobga olish ishlarini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi;

- aloqa korxonalari va tashkilotlarida mehnat muhofazasi bo'yicha ishlarni tashkil etish va ularning bajarilishi ustidan nazorat qilish tartibi o'rganildi va tavsiya qilindi.

So'nggi besh yilda an'anaviy maishiy va kommunal xizmatlar ulushi 16 foizdan 9,5 foizga tushdi, yuqori texnologiyalar asosidagi xizmatlar ulushi esa 21,2 foizga qadar ko'tarildi.

Yuqori texnologiyalarga asoslangan xizmatlar orasida keyingi yillarda aloqa va axborotlashtirish xizmatlari boshqa sohalarga nisbatan jadal rivojlanayotganini alohida ta'kidlash joiz. Ushbu xizmatlar hajmi so'nggi besh yilda 3,3 barobar, o'tgan yili esa 24,5 foizga o'sdi.

Iqtisodiyotimiz va jamiyatimiz hayotida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining alohida va muhim o'rin tutishini hisobga olib, 2013-yilda 2013-2020-yillarda O'zbekiston Respublikasining Milliy axborot-kommunikatsiya tizimini rivojlantirish kompleks dasturi qabul qilindi. Ushbu dastur doirasida amalga oshirilayotgan loyihalar 2014-yilda mamlakatimizda barcha avtomat telefon stansiyalarini raqamli tizimga o'tkazishni yakunlash uchun zamin yaratdi. Bu esa xalqaro axborot tarmoqlaridan foydalanish tezligini sezilarli darajada oshirish imkonini berdi.

Aholi, jumladan, mamlakatimizning olis hududlarida yashayotgan aholining axborot-kommunikatsiya texnologiyalari xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini kengaytirish masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Masalan, 2014-yilda yurtimizda, xususan, Qo'ng'iro't, Boysun, Uzun, Mo'ynoq kabi olis tumanlarda 2 ming kilometrdan ziyod optik tolali aloqa tarmoqlari barpo etildi.

Korxonalarining xizmat sifatini oshirishda o'zimizning milliy dasturlardan foydalanishni kengaytirish, AKT sohasida milliy dasturlarimizning salmog'i

kamligini hisobga olgan holda TATU bilan birgalikda ishlar olib borish kerak. Aloqa xizmatlari sifatini oshirish, baholash va tahlil qilish maqsadida muntazm ravishda korxonalarning hamda hukumatning web-sitelerida abonentlardan ularning fikrlarini o'rganib, korxona xizmatining sifati to'g'risida ma'lumotlar bazasini yaratish.

Aloqa korxonalari bilan muntazam ravishda xizmat sifatlarini yaxshilash to'g'risidagi uchrashuvlarni, yig'ilish hamda konferensiyalarni tashkillashtirish lozim.

Zamon bilan hamnafas bo'lgan holda yetakchi mamlakatlar foydalanayotgan aloqa xizmatlarini O'zbekiston hududiga moslashtirgan holda foydalanish, yangi texnologiyalarni sotib olish, bizda ishlatish imkoniyatlarini yaratish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

O‘zbekiston Respublikasining qonun, farmon va qarorlari

1. O‘zbekiston Respublikasining “Aloqa to‘g‘risida”gi Qonuni. 1992 yil.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Elektron hujjat aylanishi to‘g‘risida”gi Qonuni. 2002 yil.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Axborotlashtirish to‘g‘risida”gi Qonuni. 2003 yil.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Elektron raqamli imzo to‘g‘risida”gi Qonuni. 2004 yil.
5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 13.09.1999 yildagi № 418-sonli “Vaqtli matbuotni tarqatish korxonalarini boshqarish tuzilmasini takomillashtirish to‘g‘risida” Qarori.
6. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 01.02.2012 yildagi № 24“Joylarda kompyuterlashtirish va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini yanada rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to‘g‘risida” Qarori.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2002 yil 6 iyundagi PQ-200-son“Kompyuterlashtirishni yanada rivojlantirish va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 23 fevraldagi PQ-1487-son“2011-2015 yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari negizida axborot-kutubxona va axborot-resurs xizmatlari ko‘rsatishni sifat jihatidan rivojlantirishni davom ettirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori.

Prezident I.A.Karimovning ma’ruzalari va asarlari

9. I.A.Karimov. O‘zbekiston buyuk kelajak sari. - T.: O‘zbekiston, 1998.
10. I.A. Karimovning “Vatan ravnaqi uchun har birimiz mas’ulmiz”, (9) Toshkent “O‘zbekiston” 2001y

- 11.I.A.Karimov. Mamlakatimiz taraqqiyoti va xalqimizning hayot darajasini yuksaltirish — barcha demokratik yangilanish va iqtisodiy islohotlarimizning pirovard maqsadidir. -T.: O‘zbekiston, 2007. 200 bet.
- 12.I.A.Karimov. Inson manfaatlari ustuvorligini ta’minlash – barcha islohot va o‘zgarishlarimizning bosh maqsadidir. -T.: O‘zbekiston, 2008.
- 13.I.A.Karimov. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. -T.: O‘zbekiston, 2008.
- 14.I.A.Karimov. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O‘zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo‘llari va choralari. T.: - “O‘zbekiston”, 2009y.
- 15.I.A.Karimovning 2010 yil 12 noyabrdagi Oliy Majlis Qonunchilik palatasi va Senatining qo‘shma majlisida so‘zlagan “Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi” ma’ruzasi.
- 16.I.A.Karimov. O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. -T.: O‘zbekiston, 2011.
- 17.I.A.Karimov. Bosh maqsadimiz – keng ko‘lamli islohotlar va modernizatsiya yo‘lini qat’iyat bilan davom ettirish. – T.: O‘zbekiston, 2013
- 18.O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning mamlakatimizni 2014-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2015-yilga mo‘ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo‘nalishlariga bag‘ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma’ruzasi.

Asosiy qo‘llanma va adabiyotlar

- 19.A.N.Aripov. Axborot-kommunikatsiyalar sohasida boshqaruv tizimini takomillashtirish muammolari. – T.: Avtoreferat, 2004.
- 20.I.A. Belyakov .. “Prognoz ekonomiki na zavtra” “Rossiyskaya gazeta” 18..03..2003.
- 21.L.D .Reyman. i dr. Infokommunikatsii v delovom mire. – M.: «Fiord-info», 2001. s-31.
- 22.A.O‘lmasov, M.SHarifxo‘jaev. Iqtisodiyot nazariyasi.-T: ”Mehnat”, 1995.

23. T.T.Jo'raev Iqtisodiy resurslar doiraviy aylanish jarayonining nazariy asoslari va samaradorligini oshirish omillari. -Toshkent Iqtisod-moliya, 2006y.
24. www.xs.uz – “Xalq so‘zi” gazetasi sayti
25. www.lex.uz – O‘zbekiston qonunchiligi milliy bazasi.
26. www.gov.uz – O‘zbekiston Respublikasining xukumat portali
27. www.ziynet.uz- Axborot ta’lim tarmog‘i
28. www.reestr.uz- Davlat axborot resurslari va davlat organlarining axborot tiximi